

Јасмина Стојковић • Зорица Вукајловић
Ивица Жупањац • Катарина Радосављевић

Природа и друштво 4

Уџбеник за четврти разред основне школе

2. део

ПРИРОДА И ДРУШТВО 4

2. део

Уџбеник за четврти разред основне школе

Редакција Фондације Алек Кавчић

Аутори

Јасмина Стојковић, Зорица Вукајловић, Ивица Жупањац,
Катарина Радосављевић

Рецензенти

Маријана Поповић, професор разредне наставе, ОШ „Н Х Синиша Николајевић”,
Београд

Мирјана Илић, професор разредне наставе, ОШ „Мина Караџић”, Београд

Силвија Божиновска, професор географије, ОШ „Љупче Николић”, Алексинац

Стручни саветници

проф. др Божидар Николић, професор на Физичком факултету Универзитета
у Београду

Дивна Димитријевић, професор историје, ОШ „Бановић Страхиња”, Београд

Главни уредник

Крста Поповски

Уредник

Ана Ћешић

Илустрације

Горан Витановић

Карте

Magis Map d.o.o., Републички геодетски завод

Фотографија

Alek Kavcic Foundation USA (Shutterstock), Wikipedia Commons, Архива
Фондације “Мисија Халијард”

Лектура и коректура

Владимир Стокић

Ликовни уредник

Слађана Николић

Прелом

Слађана Николић

Издавач

АрхиКњига д. о. о.
Љубостињска 2, Београд

За издавача

Оливер Кавчић

Штампа

Штампарија Дунав. д. о. о., Земун

Тираж

20.000

Прво издање, 2026.

ISBN

978-86-6130-091-2

978-86-6130-097-4 (Низ)

Министарство просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије одобрило је овај
уџбеник за употребу у школама решењем број:
650-02-00126/2025-07 од 19. 1. 2026. године.

Реч аутора

Драги ђаче,

Добро дошао у свет природе и друштва за четврти разред!

Овај уџбеник ће те водити кроз занимљива открића о природи, друштву и историји наше отаџбине. Упознаћеш Србију – њене реке, планине, шуме, биљке и животиње, али и људе који овде живе. Сазнаћеш шта значи бити одговоран грађанин и зашто је важно чувати природу и природне ресурсе. Сазнаћеш и много тога о материјалима који нас окружују – шта су смеше, како се састојци раздвајају, шта је електрична енергија, како делују магнети и зашто је важно да енергију користимо рационално. Кренућеш и на путовање кроз прошлост Србије – од најстаријих времена, па све до савременог доба. Упознаћеш значајне личности и важне догађаје који су се догодили у прошлости, а важни су за нашу државу и све нас – да их се са поносом сећамо и наставимо да негујемо нашу традицију и културу. Открићеш човека као природно и друштвено биће, научићеш како се твоје тело мења, како да бринеш о здрављу и безбедности, али и како да се одговорно понашаш у дигиталном свету.

Сваки задатак, питање и активност у уџбенику осмишљени судати помогну да учиш лакше, занимљивије и корисније. Желимо да кроз овај предмет развијеш радозналост, љубав према природи, својој отаџбини и свету око себе.

Желимо ти пуно успеха и радости у учењу!

Аутори

Садржај

Водич кроз уџбеник.....	4
-------------------------	---

ПРОШЛОСТ МОЈЕ ЗЕМЉЕ

Проучавање прошлости	8
Живот наших предака у далекој прошлости	11
Утврди знање Проучавање прошлости и живот наших предака у далекој прошлости.....	16
Српска држава и оснивање династије Немањић	18
Успон српске државе под Немањићима.....	22
Живот у доба Немањића	26
Утврди знање Србија за време Немањића	29
ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ Далека прошлост моје земље	31
Пад Србије под турску власт и живот под Турцима	32
Утврди знање Србија и живот српског народа под турском влашћу	38
Први и Други српски устанак	40
Утврди знање Први и Други српски устанак	45
Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава	47
Утврди знање Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава	51
Живот у Србији у другој половини 19. и почетком 20. века.....	53
ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ Србија под турском влашћу	56
Први светски рат.....	58
Утврди знање Први светски рат.....	64
Стварање Југославије и Други светски рат	65
Утврди знање Стварање Југославије и Други светски рат.....	70
Нова Југославија, њен распад и настанак нових држава	72
Утврди знање Нова Југославија, њен распад и настанак нових држава	76
ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ Светски ратови и распад Југославије	78
Научили смо	80

ТО САМ ЈА

Човек је природно, друштвено и свесно биће	88
Пубертет	92
Утврди знање Човек – природно, друштвено и свесно биће и пубертет	94
Паметно и безбедно користим интернет.....	95
Утврди знање Паметно и безбедно користим интернет	98
Научили смо	99

РЕШЕЊА	101
---------------------	-----

Водич кроз уџбеник

У оваквим оквирима је текст који је посебно **важан** за твоје **знање** и који би требало да **запамтиш**.

Повезивање знања

- Повежи знање из природе и друштва са другим предметима и свакодневним животом.

Еколошка патрола

- Сазнај више о заштити животне средине.

Трагови времена

- Занимљивости о историјским изворима.

Проверавамо научено

Одговори на питања и уради задатке.

Занимљивост

- Прочитај занимљивост и сазнај нешто ново.

Србија и ја

- Сазнај више о својим правима и обавезама.

Уз помоћ неког одраслог телефоном или таблетом прочитај QR код. Погледај различите анимације и експерименте и послушај звуке из природе.

УТВРЂУЈЕМО

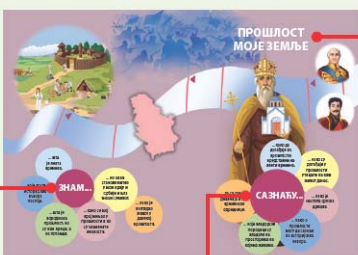
Провери своје знање и утврди градиво.

- Најважније речи из лекције

На почетку сваког поглавља:

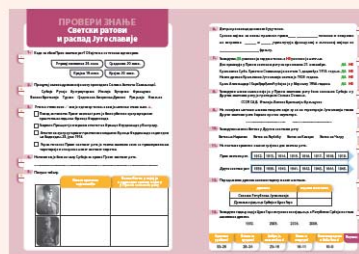
Наслов поглавља

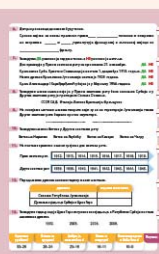
Подсетник на научено у претходним разредима

Упознавање са садржајем поглавља

На крају сваког поглавља:

Подсетник на новостечено знање и укрштеница

Тест у коме ћеш проверити своје знање и дати себи оцену

... шта
је лента
времена.

...које врсте
историјских
извора
постоје.

ЗНАМ...

... ко чини
становништво
у мом крају и
Србији и шта
значи суживот.

... шта је
породична
прошлост; ко
су нам преци, а
ко потомци.

... како се мој
крај мењао у
прошлости и ко
су знамените
личности.

... како је
изгледао
живот у
далекој
прошлости.

ПРОШЛОСТ МОЈЕ ЗЕМЉЕ

... како да
догађаје из
прошлости
представим на
ленти времена.

... како су
догађаји у
прошлости
утицали на наш
живот данас.

... да су година,
деценија и век
временске
одреднице.

САЗНАЋУ...

... како је
настала српска
држава.

... које владарске
породице су
владале на
просторима на
којима живимо.

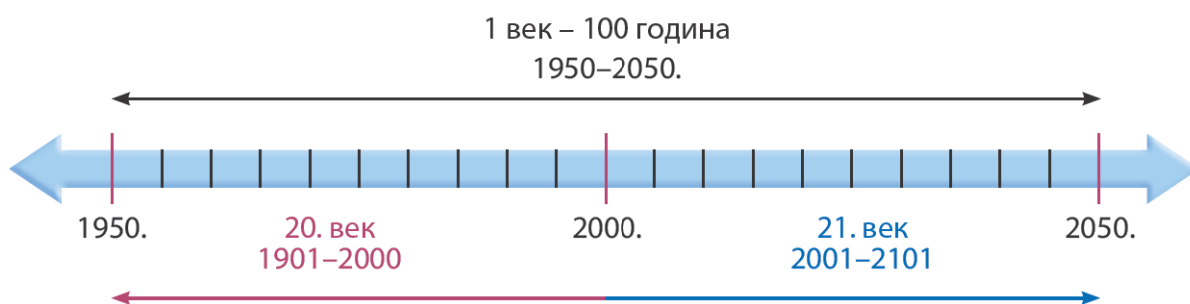
... како о
прошлости
могу да сазнам
из историјских
извора.

Проучавање прошлости

Већ знаш да време делимо на прошлост, садашњост и будућност. Када говоримо о прошлости, причамо о догађајима који су се десили. Они су могли да се одиграју недавно и тада говоримо о блиској прошлости. Нешто што се десило пре више векова представљају даљу прошлост.

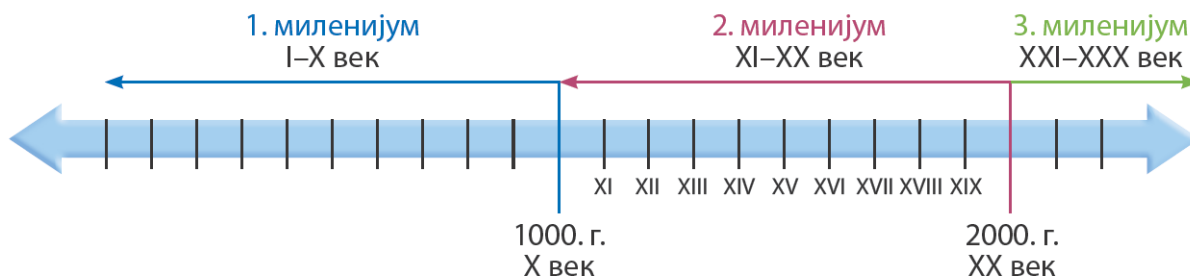
Ти си потомак твојих предака: маме, тате, баке, деке, прабаке, прадеке... Неке битне године из прошлости твоје породице можеш да убележиш на ленту времена. **Лента времена** нам помаже да лакше сагледамо редослед догађаја у прошлости.

У ленту времена упиши своју годину рођења и, ако знаш, године рођења маме, тате, баке и деке и осталих чланова твоје породице.

Ова лента времена обухвата временски период од 100 година (1950–2050). Неки догађаји из прошлости које можеш да прикажеш на овој временској ленти одиграли су се пре 1. јануара 2001. године и припадају 20. веку. Догађаји који су се одиграли почевши од 1. јануара 2001. године и касније припадају 21. веку, веку у коме живимо. Твоји бака и дека рођени су у 20. веку, а ти у 21. веку.

Временски период који обухвата 10 векова је **миленијум**. Погледај ленту времена и реци у ком миленијуму живимо и када је тај миленијум почео.

Наука која проучава прошлост људског друштва је **историја**, а научници који се баве прошлошћу су **историчари**.

Да би сазнали шта се догодило у прошлости, историчари проучавају историјске изворе, сачуване остатке прошлости. Историјски извори могу бити усмени, писани и материјални.

Љубитељи историје Петар и Марко проучавају прошлост њиховог насеља. Из прича очева, који су вршњаци, сазнали су да је један од најзначајнијих догађаја из њиховог детињства било откривање споменика у центру града. Петров отац је тврдио да је споменик откривен пре њиховог поласка у школу, а Марков да се то догодило када су били у другом разреду. Када би морали да се ослоне само на сећања својих очева, на **усмене историјске изворе**, Петар и Марко не би могли прецизно да утврде које године је подигнут споменик.

Срећом, пронашли су **писане историјске изворе**, дневнике које су водиле њихове баке. Петрова бака, осим године, није навела када је споменик откривен, а Маркова бака је само навела да се свечаност догодила током прославе два века од оснивања насеља.

Тачан датум када се догодио овај догађај сазнали су када им је учитељица показала фотографију, **материјални историјски извор**. На фотографији је приказано свечано откривање споменика. Изнад споменика је натпис на коме пише датум када су становници прославили два века постојања насеља. Тако је усмени историјски извор потврђен писаним и материјалним историјским изворима.

На исти начин као Марко и Петар, историчари свакодневно трагају за истином о прошлости. У архивама и библиотекама проучавају старе списе и документа, у музејима предмете и уметничка дела, а на терену грађевине и споменике. Пореде податке и тако склапају слику о томе шта се некада давно догађало и како је то што се догодило утицало на живот тадашњих људи.

Проучавајући прошлост, историчари су утврдили да су догађаји повезани. Догађају се с неким разлогом, нешто их покреће, имају свој ток и када се заврше, наставе да утичу на животе људи.

Замисли да је догађај који проучавамо тест на коме је Марија добила нижу оцену из математике. Узрок зашто је Марија добила лошију оцену него што је очекивала јесте што није довољно пазила на часу и није довољно вежбала математику. Повод да буде оцењена је изненадни тест из математике. Последица овакве оцене је да ће Марија морати више да вежба математику да би добила петицу.

Као и у Маријином случају, тако и сви догађаји које проучавају историчари имају **узрок, повод, ток и последицу**.

Историја је наука која проучава прошлост људског друштва на основу усмених, писаних и материјалних историјских извора. Историчари одговарају на питања када, где, зашто и како су се одиграли догађаји у прошлости и ко је у њима учествовао. Историја проучава **узрок, повод, ток и последицу** догађаја из прошлости.

Повезивање знања

Подсети се математике и лакше ћеш запамтити како се нижу године, векови и миленијуми. Знаш да прву десетицу чине бројеви од 1 до 10, а другу десетицу бројеви од 11 до 20.

Тако 11. век почиње 1001. године и завршава се 1100. године, а 20. век почиње 1901. године и траје до краја 2000. године.

године (г./год.)	век (в.)	
901–1000. год.	X век	10. век
1001–1100. год.	XI век	11. в.
1101–1200. год.	XII век	12. век
1201–1300. год.	XIII век	13. в.
1301–1400. год.	XIV век	14. век
1401–1500. год.	XV век	15. в.
1501–1600. год.	XVI век	16. век
1601–1700. год.	XVII век	17. в.
1701–1800. год.	XVIII век	18. век
1801–1900. год.	XIX век	19. в.
1901–2000. год.	XX век	20. век
2001–2100. год.	XXI век	21. в.

Векове и миленијуме увек обележавамо редним бројевима. Редне бројеве можемо да пишемо арапским или римским цифрама. Ако редни број пишемо арапским цифрама, после последње цифре обавезно пишемо тачку. Ако користимо римске бројеве, не пишемо тачку.

После написаног броја пишемо ознаку за временски период малим почетним словом – век и на крају не пишемо тачку. Можемо написати и само скраћеницу в иза које пишемо тачку (в.).

Занимљивост

Проучавајући историју можемо да сазнамо велики број занимљивих података. Захваљујући историји знамо да је чак 17 римских царева рођено на тлу данашње Србије, да је Београд један од најстаријих градова у Европи, да је реч вампир српског порекла и многе друге.

Проверавамо научено

1. Објасни ко су преци, а ко потомци.
2. Шта је временска лента и чему служи?
3. Када је почео, а када ће се завршити 21. век?
4. Како се назива наука која проучава прошлост људског друштва?
5. Шта проучавају научници који се баве прошлошћу и на која питања одговарају?

Живот наших предака у далекој прошлости

Наши далеки преци звали су се Словени. Пре него што су се доселили на просторе на којима ми данас живимо, живели су у средишњем и источном делу Европе.

Прапостојбина је назив за територију на којој је неки народ давно живео, пре сеобе. Прапостојбина **Словена** је територија између планине Карпати на југу, Балтичког мора на северу, реке Одре на западу и реке Дњепар на истоку.

▲ Прапостојбина Словена и њен приказ на карти Европе

Простор на ком су живели био је богат плодним земљиштем, пашњацима, рекама, језерима и густим шумама. Бавили су се земљорадњом и сточарством, гајили су пчеле, правили медовачу и ловили рибу.

Плодно земљиште привлачило је и друга племена, а број становника на малом простору је брзо растао. Словени су због недостатка обрадиве земље и хране били принуђени да се селе у потрази за бољим условима за живот.

Током пет векова селили су се у три правца – према истоку, западу и југу. Тако су настали Источни Словени, Западни Словени и Јужни Словени.

Народ коме ми припадамо ишао је у правцу југа. Почетком 7. века је стигао до Балканског полуострва. Осим Срба, Јужним Словенима припадају и данашњи Македонци, Бугари, Хрвати, Словенци, Бошњаци и Црногорци.

Као и остали словенски народи, Словени су на нове просторе донели старе обичаје и навике. Живели су у организованим племенима на чијем челу је био племенски старешина. Важне одлуке доносили су на племенским скупштинама. Живели су у насеобинама, у колибама које су биле удаљене једна од друге. Од житарица су гајили јечам, просо, раж и овас. Када су дошли у нове крајеве, затекли су староседеоце, племена која су ту одраније живела. Од њих су научили неке нове вештине и почели да се баве занатима, да праве чамце, оруђе за рад и посуђе.

Словени су веровали у више богова. Врховни бог Словена је био **Перун** – бог муње и грома. Бог стоке био је **Велес**, док је богиња пролећа и младости била **Весна**. Словени су веровали у моћ природе и разне природне појаве, за које су везивали велики број празника. Током тих празника настали су многи обичаји, а неки су сачувани и до данас. Осим у природне појаве, веровали су и у натприродна бића као што су виле и вампири.

На простору који су од 7. века населили **Јужни Словени** током времена настале су прве државе. Срби су населили простор западног Балкана између реке Саве на северу, Јадранског мора и реке Бојане на југу, реке Цетине на западу и реке Ибар на истоку. На тој територији су формиране кнежевине, мање државе: **Србија** (Рашка и Босна), **Паганија**, **Захумље**, **Травунија** и **Дукља** (касније названа **Зета**).

▲ Српске земље у 9. веку

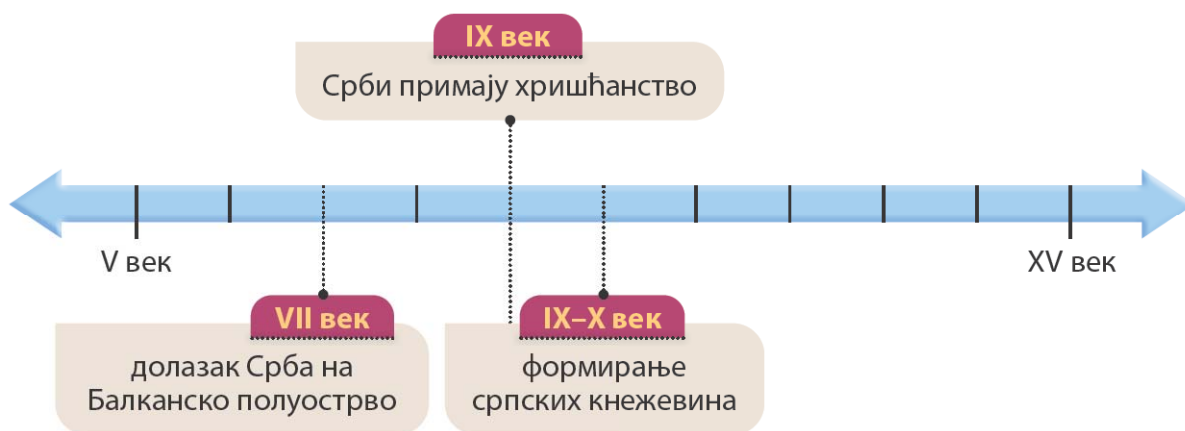
У оквиру Србије су постојале две области: Босна и Рашка у којој је главни град био Рас, који се налазио недалеко од данашњег Новог Пазара и чији остаци и данас постоје.

▲ Остаци старог српског града Раса

Српске земље биле су под утицајем и на удару већих држава са којима су се граничиле: Византије, чије је седиште био Цариград (данас Истанбул) и Бугарске. Тако су у 9. веку, под утицајем Византије, Срби примили хришћанство.

Срби су населили Балканско полуострво у **7. веку**. Области које су населили су: Србија (Рашка и Босна), Дукља (Зета), Травунија, Захумље и Паганија. Током 9. и 10. века од територија које су насељавали Срби формиране су кнежевине. У **9. веку**, под утицајем Византије, **Срби су примили хришћанство** и добили прво писмо, глагољицу, а потом и ћирилицу.

Занимљивост

Обичај да за Божић у кућу уносимо бадњак, гране и лишће храста потиче од Словена који су посебно поштовали дрво храста. Свети Илија Громовник има сличности са словенским богом Перуном, а Света Петка са словенском богињом Мокошом, која је била заштитница жена.

▲ Словени су поштовали дрво храста од чијих грана и данас правимо бадњак

▲ Свети Илија представљен као словенски бог Перун

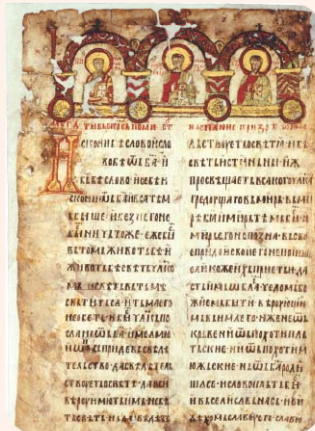

Повезивање знања

Словени нису имали своје писмо. Прву словенску азбуку – глагољицу су саставила браћа из Грчке, Ћирило и Методије. Ћирилица је настала касније, а писмо је тако названо у знак захвалности према Ћирилу. Ћирилица је постепено заменила глагољицу, па су и Срби почели њоме да се служе.

▲ Глагољица уклесана у камену
Башчанска плоча из 11. века

▲ Мирослављево јеванђеље
писано ћирилицом у 12. веку

Трагови времена

Главни материјал за градњу који су користили Словени је дрво и зато од њихових грађевина до данас није ништа сачувано. Једна од најстаријих хришћанских цркава која је сачувана на простору Србије је Црква Светих апостола Петра и Павла у Расу која потиче из 9. века.

▲ Црква Светих апостола Петра и Павла из 9. века

Проверавамо научено

1. Наведи разлоге због којих су Словени напустили прапостојбину.
2. Којој групи Словена припадају Срби?
3. Наведи имена три божанства у која су веровали Словени.
4. Како је изгледао живот наших предака у далекој прошлости?
5. Како се зову српске кнежевине које су настале у 9. и 10. веку?
6. Када су Срби примили хришћанство?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Проучавање прошлости и живот наших предака у далекој прошлости

1. Обој поља са тачним одговорима. Далека прошлост је време у коме је прошло:

до 8 месеци

5 до 10 година

1 до 2 века

1 миленијум

2. На линији напиши од које до које године траје 9. век.

3. На линији напиши када је почео, а када се завршио други миленијум.

4. Допуни реченицу.

Наука која проучава прошлост људског друштва зове се _____.

5. Понуђеним речима допуни реченицу тако да исказ буде тачан.

ток повод последице узрок

Сваки историјски догађај има: _____, _____, _____ и _____.

6. Ако је тврдња тачна, заокружи слово **Т**, ако је нетачна, заокружи слово **Н**.

а) Словени су дошли на Балканско полуострво у 7. веку.

Т Н

б) Словени су се бавили риболовом, земљорадњом и сточарством.

Т Н

в) Глагољица је настала од ћирилице.

Т Н

г) Словени су веровали у једног бога.

Т Н

7. На које три групе су се током сеобе раздвојили Словени? Допуни реченицу да исказ буде тачан.

Стари Словени се деле на _____, _____
и _____.

8. Опиши начин живота Словена.

- 9.** Поређај реченице по редоследу догађаја тако што ћеш на линије уписати бројеве од 1 до 3.

___ Јужни Словени насељавају Балканско полуострво.
___ Стари Словени су живели у централној и источној Европи.
___ Јужни Словени примају хришћанство.

- 10.** Подвуци називе народа који припадају Јужним Словенима.

Немци Бугари Срби
Чеси Македонци Италијани
Црногорци Бошњаци Швеђани
Хрвати Словацки Словенци

- 11.** Допиши слова и добићеш називе српских кнежевина.

Србија – ___ ашка и ___ осна
Т___ ав___ ни___ а
Па___ а___ и___ а
___ а___ ум___ е
Ду___ ___ а или ___ ета

- 12.** У ком веку су Срби примили хришћанство? Заокружи тачан одговор.

8. век 9. век 10. век

- 13.** Заокружи слово испред тачног одговора. Прво писмо које су користили Срби је било:

а) ћирилица **б)** латиница **в)** глагољица **г)** писменица

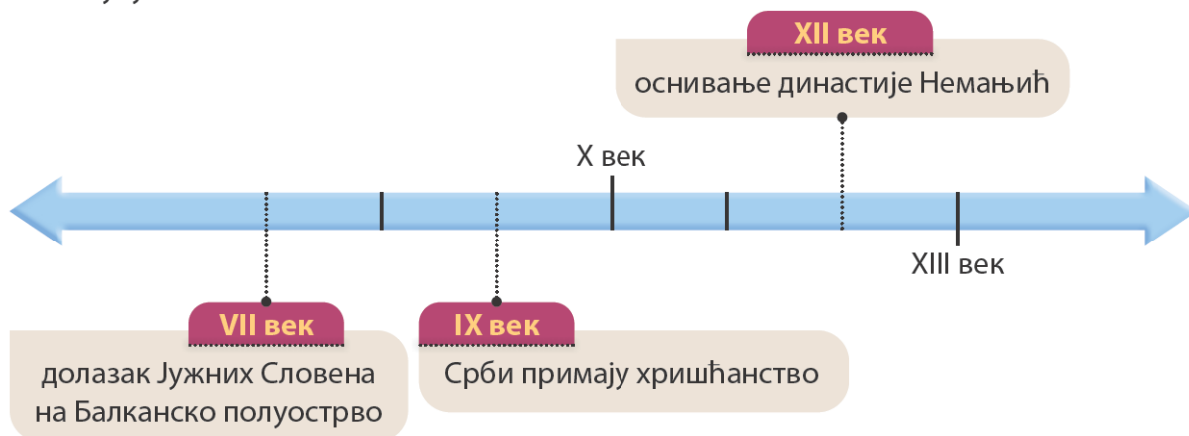
- 14.** Ако правилно распоредиш слова, добићеш назив државе чије је седиште био Цариград (данас Истанбул) и под чијим су утицајем у 9. веку Срби примили хришћанство.

З Н А В И Ј А Т И

- 15.** Објасни на који начин историчари долазе до сазнања о прошлости.

Српска држава и оснивање династије Немањић

Већ знаш да су Јужни Словени дошли на Балканско полуострво у 7. веку, а да је српски народ у 9. веку примио хришћанство. Током 9. и 10. века формиране су српске државе. Рашка, једна од српских држава, са седиштем у граду Расу, код данашњег Новог Пазара, била је под јаким утицајем Византије, великог и моћног царства са центром у Цариграду, данашњем Истанбулу.

Током 12. века српске земље јачају. У другој половини 12. века на власт у Рашкој, на место владара, великог жупана, дошао је **Стефан Немања**. Он се супротставио моћном царству Византији и успео да прошири Србију.

Велики жупан Рашке **Стефан Немања** је оснивач **династије Немањић**, породице која је владала Србијом више од два века. У време владавине Немањића, Србија је постала једна од најмоћнијих држава на Балкану.

Стефан Немања је био велики задужбинар и ктитор. То значи да је градио цркве и манастире. Међу најзначајнијим задужбинама Стефана Немање су манастири **Студеница** код Краљева и **Ђурђеви ступови** код Новог Пазара.

◀ Стефан Немања

▲ Манастири Студеница и Ђурђеви ступови, задужбине Стефана Немање из 12. века

Стефан Немања је имао три сина: Вукана, Стефана и Растка. Најмлађи син **Растко** је као врло млад одлучио да се замонаши, посвети живот богу. Тада је променио име и постао монах **Сава**.

Стефан Немања је владао Србијом 30 година, а онда је одлучио да власт препусти сину Стефану. Замонашио се, променио име у Симеон и придружио се најмлађем сину, монаху Сави. Заједно су отишли на Свету Гору у Грчкој где су обновили манастир Хиландар. У Хиландару су отворили школу и болницу. **Хиландар** је од тада једно од најсветијих места српског народа.

▲ Свети Сава и Свети Симеон, отац и син

◀ Хиландар, задужбина првих Немањића

Син оснивача династије Немањић **Стефан Немањић** проширио је границе Србије. Почетком 13. века крунисан је за краља и од тада је носио име **Стефан Првовенчани** што значи да је први Немањић са краљевском круном. Стефан Првовенчани подигао је манастир **Жичу**, код Краљева.

◀ Стефан Првовенчани и његова задужбина манастир Жича из 13. века

Током владавине Стефан Првовенчани ослањао се на помоћ млађег брата, монаха Саве. Сава је успео да ојача српску православну цркву, избори се за њену самосталност и постане први српски архиепископ, са седиштем у манастиру Жича. Као архиепископ, црквени поглавар, Сава је наставио да отвара цркве и манастире, оснива болнице и школе и шири православље. Био је веома поштован међу народом.

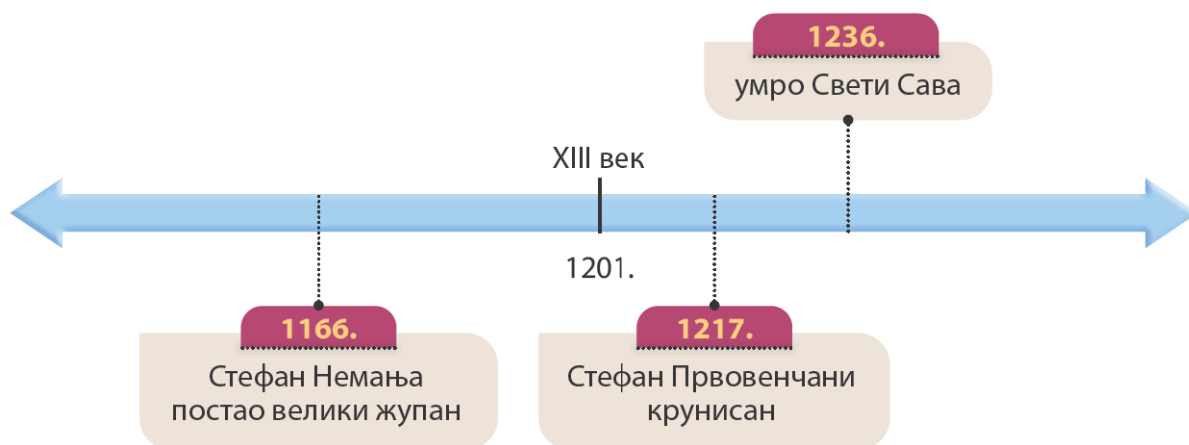
Син оснивача династије Немањић **Стефан Првовенчани** је први краљ Србије из династије Немањић. Његов брат, монах Сава, успео је да се избори за самосталност српске цркве. **Свети Сава** се слави као први српски просветитељ.

Архиепископ Сава умро је у Бугарској. Његове мошти су из Бугарске пренете у манастир Милешева и ту су чуване до краја 16. века, након чега су их Турци спалили у Београду. У славу Светог Саве на Врачару је подигнут велики храм.

Сваке године, 27. јануара, ученици у целој Србији обележавају школску славу Светог Саву славећи његову просветитељску мисију.

▲ Храм Светог Саве у Београду

Занимљивост

Најпознатија задужбина Стефана Немање је манастир Студеница, један од најлепших и најзначајнијих српских манастира који се налази на листи светске културне баштине УНЕСКО-а. Свети Симеон (Стефан Немања) је умро на Хиландару. Његове мошти је из Хиландара пренео син Сава и налазе се у манастиру Студеница.

▲ Призори из манастира Студеница

Повезивање знања

У прошлости су деца добијала презиме на основу имена оца. Тако је презиме Немањић настало од имена оснивача династије – Немање. Сви владари из ове династије су уз своје имали и име Стефан. Стефан на грчком значи онај који носи венац – круну. Током више од два века Србијом је владало 12 владара династије Немањић.

Трагови времена

На грбу Немањића представљен је витез који носи штит са двоглавим орлом. Двоглави орао је симбол и на грбу Републике Србије.

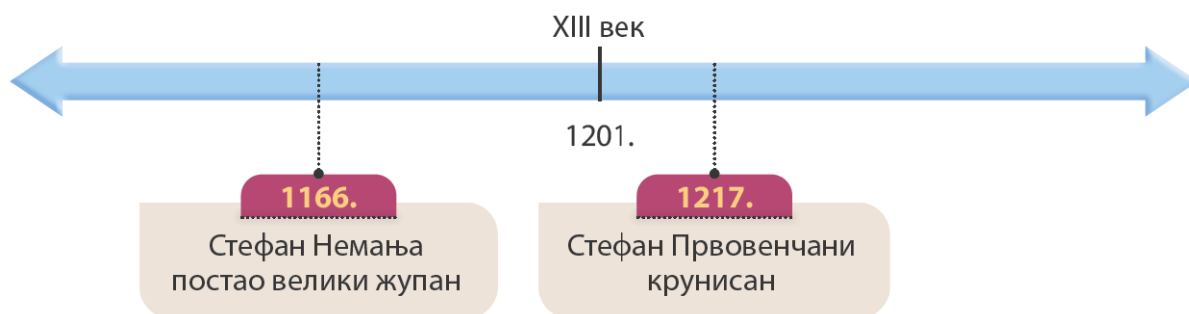
Проверавамо научено

1. Ко је био Стефан Немања и зашто је важан?
2. Како се звао први краљ династије Немањић и у ком веку је крунисан?
3. Које су заслуге Светог Саве за српски народ и државу?
4. Наведи називе две задужбине Немањића, једну из 12. и једну из 13. века.

Успон српске државе под Немањићима

Знаш да је династију Немањић основао Стефан Немања, а да је његов син Стефан Немањић први краљ из ове династије који је владао Србијом. У време Стефана Првовенчаног, захваљујући Светом Сави, осамосталила се и српска црква.

После смрти Стефана Првовенчаног, на власти су се сменила његова три сина. У то време у Србији се развија трговина, отварају се први рудници и почиње да се кује новац.

Унук Стефана Првовенчаног, **краљ Стефан Милутин**, успео је да прошири територију државе, а у време његове владавине и владавине његовог брата **Драгутина** Београд је први пут постао део Србије.

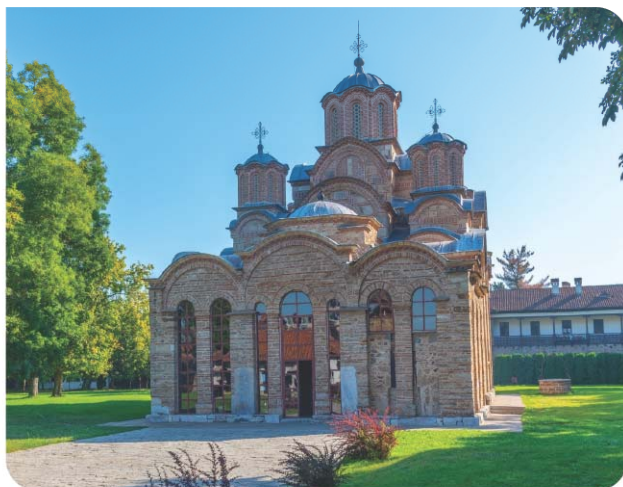

▲ Српске земље у време Стефана Првовенчаног и у време краљева Милутина и Драгутина

◀ Најстарија српска црква подигнута у Београду је из 14. века. На њеним темељима је изграђена црква Ружица на Калемегдану.

Краљ Милутин је највећи ктитор међу Немањићима јер је подигао око 40 црква и манастира. Између осталих, његове задужбине су и манастири **Грачаница**, **Бањска** и **Црква Богородице Љевишке** на Косову и Метохији.

◀ Краљ Милутин и његова задужбина, манастир Грачаница

Један од највећих владара династије Немањић је **Стефан Душан**, познатији као Душан Силни, унук краља Милутина. За време његове владавине, средином 14. века, Србија је постала најмоћнија држава на Балкану. Душан Силни је проширио границе Србије на делове територија данашњих држава Албаније, Северне Македоније и Грчке.

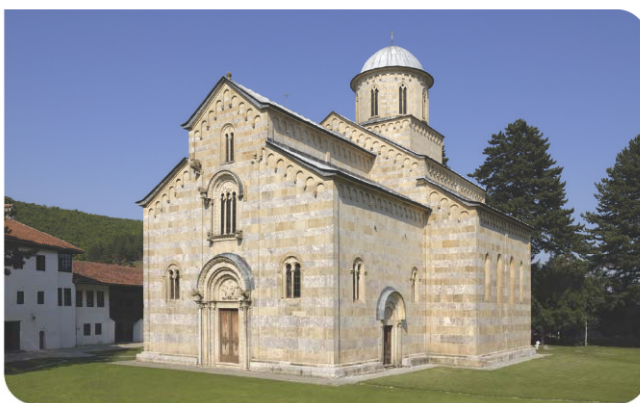

▲ Стефан Душан

▲ Територија српских земаља у време цара Душана

Када је освојио све ове земље, уздигао је Српску православну цркву у виши ранг, ранг патријаршије. Затим је у Скопљу 1346. године крунисан за цара, што је титула већа од краља. Цар Душан је објавио и Законик којим је различитим прописима уредио државу којом је владао.

▲ Душан Силни је довршио градњу Високих Дечана, задужбине његовог оца Стефана Дечанског

◄ Цар Душан, његова жена царица Јелена и син Урош

Пред смрт, цар Душан је водио неколико битака са Турцима који су се појавили на Балкану и почели да упадају на територију његовог царства. Изненада је умро 1355. године и сахрањен је у својој задужбини, манастиру Светих архангела код Призрена. Његове мошти су касније пренете из Призрена у Београд, у цркву Светог Марка.

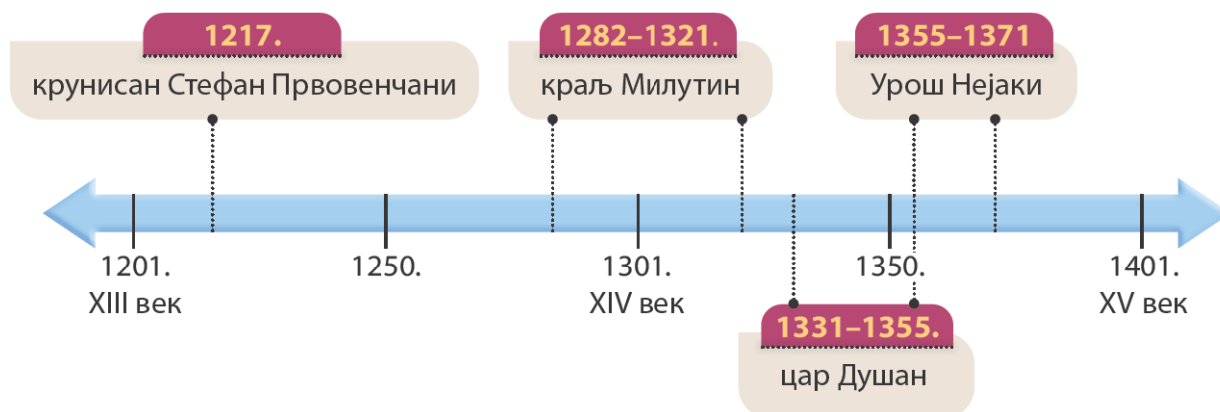

▲ Стефан Урош

Цара Душана је на престолу наследио његов син **Стефан Урош**. Он није био вешт владар као отац и у народу је остао упамћен као Урош Нејаки. Царство које је наследио убрзо се распало на више мањих области којима су владале различите српске породице. Цар Урош није имао наследника, а његовом смрћу гаси се династија Немањић.

Унук Стефана Првовенчаног, **краљ Милутин** је крајем 13. и почетком 14. века проширио границе Србије. У време краља Милутина и његовог брата Драгутина **Београд** је први пут постао **део српске државе**.

Највећи успон Србија је доживела у време **Душана Силног**, унука краља Милутина који се у Скопљу **1346.** године крунисао за цара. После његове смрти, средином 14. века, Србијом је владао **Урош Нејаки**, последњи владар династије **Немањић**.

Занимљивост

Немањићи су подигли велики број цркава и манастира у Србији. Данас су неки од њих под заштитом међународне организације УНЕСКО-а, као део светске баштине: Ђурђеви ступови, Сопоћани, Студеница, Високи Дечани, Богородица Љевишка и Грачаница.

Трагови времена

У дворишту Пећке патријаршије на Косову и Метохији, која је вековима седиште Српске православне цркве, расте шам-дуд. Верује се да га је пре 760 година посадио син Стефана Првовенчаног.

Шам-дуд у Пећкој патријаршији ►

Повезивање знања

Душанов законик је донет како би се српска држава уредила прописима. Сматра се за један од најзначајнијих законика из тог времена у Европи. Овај законик из 14. века претеча је данашњег Устава Републике Србије.

Препис Душановог законика који се чува у Народном музеју у Београду ►

Проверавамо научено

1. Наведи име српског краља који је владао крајем 13. и почетком 14. века и који је подигао највише задужбина.
2. Коју титулу је имао Стефан Душан када је ступио на власт?
3. Упореди територију српске државе за време Стефана Првовенчаног и цара Душана.
4. Шта се догодило са српском државом након смрти цара Душана?
5. Ко је последњи владар из династије Немањића?

Живот у доба Немањића

У доба када су Немањићи владали Србијом, није било много великих градова, а становништво је претежно живело на селу.

Најбогатији су били **владари**, који су имали највише земље и који су живели у дворовима крај којих су се формирали градови. Дворови су грађени од камена. Били су опасани зидовима са кулама које су служиле за одбрану од непријатеља.

Владарима су у управљању државом помагали **властелини**, врста племића, повлашћених чланова друштва. Део властеле живео је на двору са владаром, а део у својим кућама које су грађене од камена, али су биле мање од владарских кућа. Такође су имали велике поседе земље. Осим што су помагали у управљању државом, они су сачињавали и војску. Владару су помагали и **свештеници** који су живели при манастирима и црквама. Црква је имала велика имања која су се називала метох. Манастири су били центри писмености и образовања, али и места где се народ лечио. Одлазак у цркву био је важан догађај за све становнике.

Дворови су били опремљени дрвеним намештајем. Исхрана на двору је била богата и укључивала је воће, поврће, месо, дивљач, рибу. Када владари и властела нису били у рату, на дворовима су приређиване забаве са ловом, такмичења у јахању и мачевању. Чланови владарске породице и властела носили су одећу која је била сачињена од скупих материјала и украшавана златним везом и драгим камењем. Владарска и властелинска деца су имала могућност да се школују. Дечаци су увежбавали ратничке вештине, обучавани су у мачевању и јахању.

За разлику од владара и властеле, остали део **становништва** живео је на селу у малим кућама направљеним од блата, сламе и дрвета. Ове куће су имале по једну просторију у којој се кувало, спавало, јело. Око огњишта се окупљала цела породица. Тада су се испредале приче, певало се и свирало. Становништво се бавило земљорадњом и сточарством. Хранили су се оним што су узгајали – поврћем, житарицама, воћем и млечним производима. Ловили су рибу. Месо су јели ретко, најчешће за празнике. Јели су из глиненог и дрвеног посуђа. Од вуне, лана и конопље су израђивали одећу, а од коже обућу. Жене су испредале вуну и ткале. Деца су помагала у обављању кућних послова и чувању стоке. Сељаци су радили на земљи коју су добијали од властеле или цркве и заузврат су давали део свог приноса.

У малобројним **градовима** живели су трговци, занатлије и рудари. Градови су се формирали крај владарских дворова, на важним путевима или у близини рудника. Како би били заштићени од пљачке, често су били опасани зидовима. Занатлије, најчешће ковачи, грнчари и кожари у приземљу су имали радионице, а простор за живот био је на спрату.

▲ Остаци старог рударског града Ново Брдо

Занимљивост

У 13. веку српски краљ Урош I, син Стефана Првовенчаног, у Србију је довео Сасе, рударе из Немачке. Тада су отворени рудници из којих су ископавани сребро, злато, бакар, гвожђе и олово. У Србији је кован и новац, што је омогућило развој занатства и трговине.

Повезивање знања

Свети Сава је почетком 13. века основао Српску архиепископију. Када је Душан Силни пре крунисања за цара средином 14. века уздигао архиепископију на ниво патријаршије, град Пећ је постао седиште патријарха. Српска архиепископија, а потом и патријаршија имала је велике земљишне поседе, нарочито у областима Жиче и Пећи, где је и било седиште цркве. Како су се ти поседи звали метох, настао је назив за јужну српску покрајину – Косово и Метохија. Седиште Српске православне цркве и данас се налази на Косову и Метохији. То је Пећка патријаршија.

▲ Спољашњост и унутрашњост Пећке патријаршије

Трагови времена

Србија у доба Немањића пружала је посебну заштиту трговцима из Дубровника. Они су по градовима и дуж важних путева имали центре у које су доносили робу из свих крајева света. Српски владари су им пружали заштиту од пљачкаша, а Дубровчани су им за то посебно плаћали. Истовремено, пажљиво су бележили све о својим пословима и чували су та документа. Зато су данас за историчаре од велике важности документа која се чувају у Државном архиву у Дубровнику. То су драгоцени писани историјски извори за проучавање историје Србије из доба Немањића.

У Дубровнику се чувају важна документа о српској историји ►

Проверавамо научено

1. Како су изгледала насеља за време владавине Немањића?
2. Чиме се бавила властела, а чиме остатак становништва?
3. На који начин се обављала трговина?
4. Каква је била улога манастира у културном и образовном животу?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Србија за време Немањића

1. Ко је оснивач династије Немањић? Заокружи слово испред тачног одговора.

- а) Стефан Милутин
- б) Стефан Немања
- в) Стефан Урош
- г) Стефан Душан
- д) Стефан Немањић

2. Напиши име првог српског краља из династије Немањић.

3. Ко је био Свети Сава? Заокружи слова испред тачних одговора.

- а) први краљ Србије
- б) први архиепископ Србије
- в) оснивач српске цркве
- г) син Светог Симеона
- д) брат Стефана Првовенчаног

4. Повежи задужбину са њеним ктитором.

▲ Студеница

▲ Жича

▲ Грачаница

Стефан Немања

Стефан Првовенчани

Краљ Милутин

5. Уколико је тврдња тачна, заокружи слово **Т**, ако је нетачна, заокружи слово **Н**.

- а) Цар Душан је подигао манастир Жичу. **Т Н**
б) Стефан Првовенчани је Стефан Немањић. **Т Н**
в) Свети Сава је изборио самосталност српске цркве. **Т Н**
г) Немањићи су владали Србијом пет векова. **Т Н**

6. У ком веку је Србија заузимала највећу територију? Заокружи тачан одговор.

- а) 13. в. б) 14. в. в) 12. в. г) 11. в.

7. На ленти времена обој период кад је Србијом владала династија Немањића, ако знаш да је родоначелник династије рођен 1113. године, а да је цар Урош Нејаки умро 1371. године.

8. Попуни табелу.

Члан династије Немањића	титула
	велики жупан
Стефан Првовенчани	
	први српски архиепископ
Душан Силни	

9. Објасни због чега је дошло до распада Српског царства.

10. Напиши како је изгледао живот властеле и богатих грађана за време владавине Немањића.

11. Чиме се бавило становништво које је живело на селима?

ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ

Далека прошлост моје земље

1. Заокружи истакнуте речи тако да искази буду тачни.

Наука која проучава прошлост зове се **географија/историја**, а научници који се баве проучавањем прошлости су **историчари/географи**.

2. Наведена су два историјска извора. Допиши још два.

а) Усмена прича баке;

б) _____

в) Писмо написано пре 50 година;

г) _____

3. Допуни реченицу тако да исказ буде тачан.

Словени су се на Балканско полуострво доселили са подручја код планине _____ у _____ веку.

4. Заокружи слово испред тачног одговора. Држава у којој је на место владара, великог жупана, дошао Стефан Немања је:

а) Душаново царство

б) Кнежевина Србија

в) Травунија

г) Рашка

5. Повежи парове.

Свети Сава

Стефан Немања

Стефан Првовенчани

Душан Силни

Доноси Законик.

Постаје први краљ из династије Немањић.

Осамостаљује цркву.

Са сином подиже Хиландар и Ђурђеве ступове.

6. Повежи описе са називом становништва за време владавине Немањића.

Владали су државом и водили војску у освајања. Живели су у каменим дворovima.

Врста племића, повлашћених чланова друштва. Помагали су у управљању државом и сачињавали су војску.

Живели су при манастирима и црквама. Међу народом су ширили веру.

властелини

свештеници

владари

Одлично урађено!

14–12

Веома се трудиш!

11–10

Добро је, можеш боље!

9–7

Више се потруди!

6–4

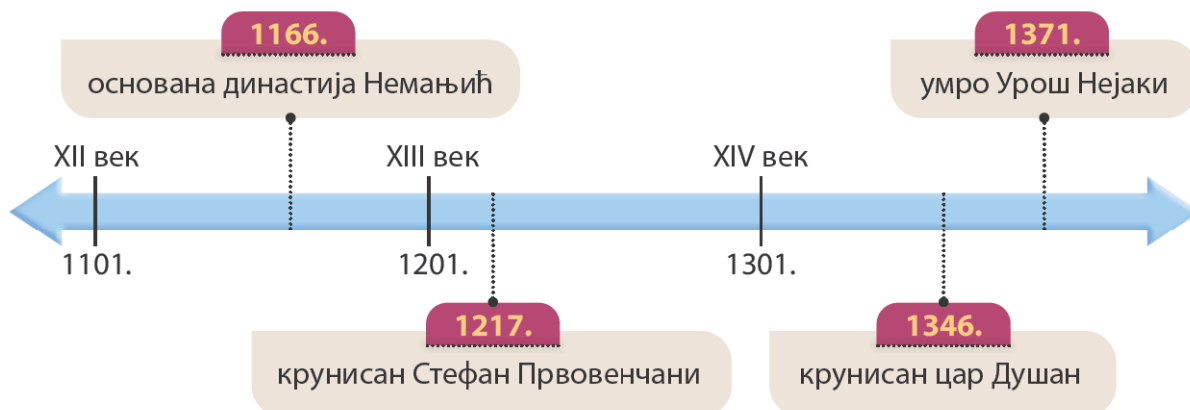
Понови градиво и биће боље!

3–0

Укупно:

Пад Србије под турску власт и живот под Турцима

Урош Нејаки није имао деце, тако да је његовом смрћу престала да постоји династија Немањића. Моћно царство које је основао Душан Силни распарчано је међу властелом – српским великашима, а ослабљена држава била је на мети освајача.

Још у време цара Душана Турци су почели да упадају унутар граница српског царства и пљачкају становништво. После његове смрти појачали су нападе. Прва на удару била је територија којом су управљали српски великаши, **браћа Мрњавчевић**, отац и стриц Марка Краљевића. Они су покушали да се супротставе Турцима и 1371. године се одиграла **Битка на Марици**. Српска војска је поражена, браћа Мрњавчевић су погинули, а убрзо после битке умро је и цар Урош Нејаки.

▲ Кнез Лазар

Међу српским великашима посебно се истицао кнез **Лазар Хребељановић**. Територија којом је владао обухватала је пределе око Велике, Западне и Јужне Мораве. Његова престоница је била у Крушевцу.

▲ Остаци зидина града кнеза Лазара у Крушевцу

Турски владар, султан Мурат, одлучио је да поведе велику војску у напад на српске земље. На Газиместану, на Косову пољу, у близини данашње Приштине, на **Видовдан, јуна 1389. године** одиграла се **Косовска битка**. Турска војска предвођена султаном Муратом поразила је српску војску предвођену кнезом Лазаром. У овој бици страдали су кнез Лазар и бројни српски јунаци. Погинуо је и султан Мурат као и велики део турске војске.

▲ Приказ Косовске битке из 19. века

После Косовске битке, територијом кнеза Лазара владала је његова жена, књегиња Милица, док њихов син **Стефан Лазаревић** није стасао да преузме власт. Стефан Лазаревић је ојачао, обновио Србију и добио је титулу деспота.

Деспот Стефан је био изузетно образован и залагао се за ширење писмености. У задужбини коју је подигао, у манастиру **Манасија (Ресави)** основао је преписивачку школу у којој су монаси преводили и преписивали старе рукописне књиге.

▲ Кула на Калемегдану коју је подигао деспот Стефан

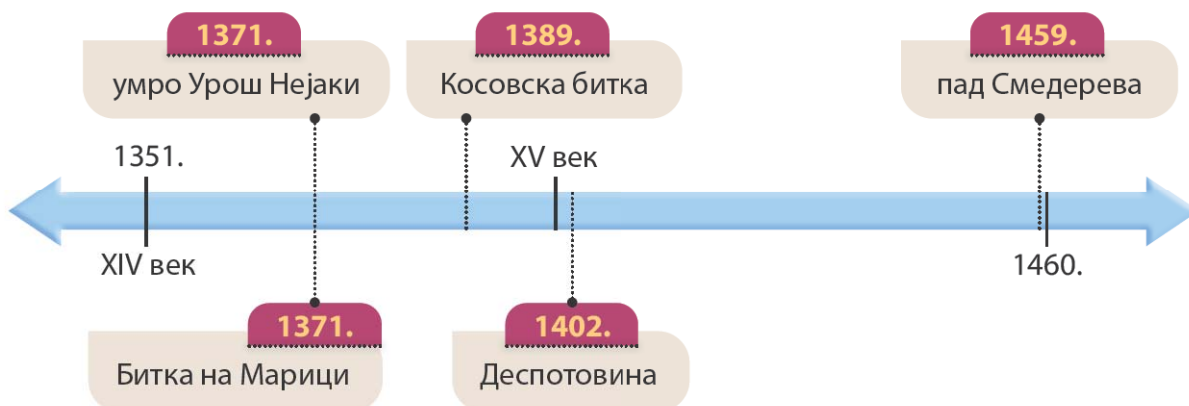
▲ Деспот Стефан

После смрти деспота Стефана Лазаревића, државом је управљао његов сестрић, деспот **Ђурађ Бранковић**. Он је изградио нову престоницу у Смедереву. Међутим, турска војска је ојачала и све чешће нападала границе српске државе. Падом Смедерева **1459. године** под турску власт, српска држава је престала да постоји, а живот српског народа постао је изузетно тежак.

▲ Смедеревска тврђава изграђена је средином 15. века

Косовска битка одиграла се **јуна 1389.** године на Газиместану и у њој су погинули кнез Лазар, српски владар, као и велики број српских јунака. **Стефан Лазаревић** успео је да обнови и прошири Србију која је постала деспотовина, а њен главни град био је Београд. После смрти деспота Стефана изграђена је нова престоница – Смедерево. Турци су освојили Смедерево **1459.** године и тада је престала да постоји српска држава.

Турци су завладали српским земљама и увели своје законе и правила, а покорени српски народ је живео све теже и трпео тежак зулум – насиље и неправду.

Био је уведен **кулук**, принудни рад који су Срби морали да обављају бесплатно на имањима, али и током изградње путева, мостова и других јавних објеката. Немуслиманско становништво морало је да плаћа **харач**, врсту пореза који се давао у новцу и роби. Најтежа обавеза је био **данак у крви**. Турци су здраву мушку децу узраста од 7 до 11 година из освојених хришћанских земаља насилно одвајали од родитеља и одводили у Турску. Тамо су их школовали у духу ислама и од њих правили најбоље војнике – **јаничаре**.

Због изузетно тешког живота, српски народ је пружао отпор турској власти. Најхрабрији у народу, хајдуци су се организовали у **хајдучке чете**, на челу којих је био **харамбаша**. Од пролећа до зиме боравили су у шумама. С почетком зиме хајдуци су се повлачили и скривали најчешће код пријатеља – **јатака**. Од тада потиче изрека „Ђурђев данак – хајдучки састанак, Митров данак – хајдучки растанак”.

Хајдуци су нападали турске трговце и порезнике. Сав плен су делили међу собом, а део су давали народу. Успомена на хајдуке сачувана је захваљујући народним епским песмама у којима су опевани Хајдук Станко, Станоје Главаш, Хајдук Вељко Петровић...

▲ Хајдук Вељко

▲ Хајдук Станоје Главаш

Живот српског становништва под турском влашћу био је тежак. Уведен је **кулук**, принудни рад, као и обавеза да се у новцу и роби плаћа врста пореза, **харач**. Народу је најтеже падао **данак у крви** када су Турци одводили немуслиманску децу како би од њих створили **јаничаре**. Срби су организовали **хајдучке чете** и под вођством **харамбаша** нападали турске порезнике и трговце. Заштиту и помоћ су им пружали **јатаци**, код којих су се крили.

Често су се хајдуци борили и на страни других хришћана који су ратовали против Турака, а организовали су и буне. Због отпора који су пружали, Турци су међу Србима спроводили све већи зулум, а народ се повлачио и бежао, често и у друге хришћанске државе.

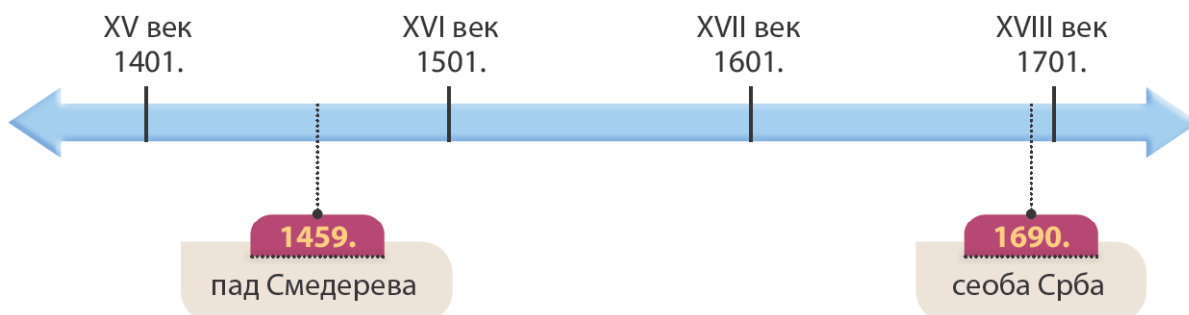
Патријарх **Арсеније III Чарнојевић** повео је **1690.** године народ у прву **Велику сеобу Срба**. Око 60 000 Срба пошло је на север предвођено патријархом. Населили су се унутар граница суседног Аустријског царства, на територију данашње Војводине, Мађарске и Хрватске.

▲ Сеоба Срба, слика Паје Јовановића из 1896.

Срби су имали обавезу да чувају границе Аустријског царства, а заузврат су могли да граде школе и манастире. Из тог времена потичу Карловачка гимназија у Сремским Карловцима и Прва учитељска школа у Мађарској, која је касније премештена у Сомбор. Тако су Сремски Карловци, Нови Сад и Сомбор постали центри српске културе.

Због тешког живота под Турцима и све већег зулума, део српског становништва се иселио. Прва и највећа **Сеоба Срба** догодила се **1690. године** када се под вођством **патријарха Арсенија III Чарнојевића** око 60 000 Срба иселило на територију данашње Мађарске, Војводине и Хрватске.

Упркос свим невољама које су задесиле народ и српске земље, без владара, али вођени црквом и патријарсима, Срби су успели да опстану и сачувају своју веру, језик и обичаје. Наставили су борбу против Турака до ослобођења српских земаља.

Трагови времена

Херојске приче о храбрости српског народа и хајдука у време владавине Турака, као и славна историја из доба Немањића били су омиљена тема народне књижевности. Тако се народне епске песме које описују догађаје из времена владавине Немањића до Боја на Косову називају песме преткосовског циклуса. У песмама косовског циклуса описан је Косовски бој, а у песмама покосовског циклуса догађаји који су уследили. У посебну групу спадају народне песме о хајдуцима и о Краљевићу Марку.

Ови историјски догађаји били су и омиљена тема писцима и сликарима који су живели и стварали током 19. и 20. века. Јанко Веселиновић је написао роман „Хајдук Станко“, сликар Паја Јовановић је насликао дела као што су „Крунисање цара Душана“ и „Сеоба Срба“, а сликар Урош Предић насликао је дело „Косовка Девојка“.

▲ Косовка Девојка, слика Уроша Предића

Повезивање знања

Деспот Стефан Лазаревић је волео књижевност. Писао је песме и у знак помирења са братом Вуком написао је дело „Слово љубве“. Ово дело је посебно јер је писано као акростих – почетна слова стихова се читају у низу и имају неко значење.

Прочитај стихове овог акростиха и на линији напиши коју владарску титулу крије.

Док је владар Стефан био
Епоху је обележио
Србију је оснажио
Пораз у победу претворио
Од Београда главни град створио
Турска освајања одложио.

Занимљивост

Турски владар Мурат који је убијен током Косовске битке је први и последњи султан који је погинуо на бојном пољу.

На Газиместану, на месту где је погинуо турски владар налази се спомен – обележје – Муратово турбе. Током Косовске битке страдао је и његов син Јакуб. Други Муратов син Бајазит је преживео и он је био следећи турски султан.

▲ Муратово турбе

Проверавамо научено

1. Ко се сукобио током Маричке битке?
2. Где је била престоница Лазара Хребељановића?
3. Какав је био исход Косовске битке?
4. На који начин се деспот Стефан Лазаревић залагао за ширење писмености?
5. Који догађај је означио крај постојања српске државе?
6. Објасни које су три обавезе имали Срби према турским властима.
7. Ко су били хајдуци и како су били организовани?
8. Где се иселио народ током Велике сеобе Срба и ко га је повео у сеобу?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Србија и живот српског народа под турском влашћу

1. Где је била престоница земље кнеза Лазара Хребељановића? Заокружи слово испред тачног одговора.

а) Краљево б) Крушевац в) Костолац г) Кнић

2. Напиши које године и у ком веку се одиграла Битка на Марици.

година _____ век _____

3. Поред имена владара, напиши назив престонице.

деспот Стефан Лазаревић _____

Ђурађ Бранковић _____

4. Упиши у квадратић знак ✓ испред тачне тврдње.

☐ Деспот Стефан је у Смедереву основао је преписивачку школу.

☐ Територија којом је владао кнез Лазар Хребељановић обухватала је пределе око Велике, Западне и Јужне Мораве.

☐ Косовска битка се одиграла 1421. године.

☐ Задужбина деспота Ђурађа Бранковића је била манастир Манасија.

5. Заокружи слово **Т** ако је тврдња о деспоту Стефану Лазаревићу тачна, а **Н** ако је нетачна:

Основао је преписивачку школу у манастиру Студеница.

Т **Н**

Преместио је престоницу Србије у Београд.

Т **Н**

Био је песник.

Т **Н**

Саградио је Смедерево.

Т **Н**

6. Допуни реченицу.

Падом Смедерева под турску власт _____ године, српска држава је престала да постоји.

7. Повежи назив обавезе српског народа према Турцима са њеним значењем.

харач

• присилан рад

данак у крви

• порез који су плаћали мушки становници

кулук

• одвођење здраве мушке деце у Турску и превођење у ислам

зулум

• најбољи турски војници

јаничари

• насиље и неправда

8. Објасни ко су били хајдуци.

9. Допуни реченицу да исказ буде тачан.

Прва велика сеоба Срба одиграла се у _____ веку. Патријарх Арсеније III _____ повео је народ на север, унутар граница _____ царства. Тада су се Срби населили на територију данашње: Мађарске, _____ и _____.

10. Допуни реченице.

Косовски бој догодио се _____.
(месец и година)

Бориле су се _____ и _____ војска. Српску војску предводио је _____.

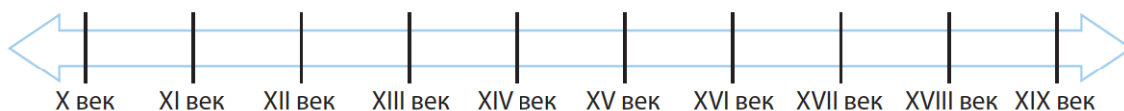
Турску војску предводио је _____.

11. Ко је најзаслужнији што су Срби сачували своју веру, језик и обичаје током владавине Турака? Обој поље са тачним одговором.

јаничари	султан	великаши	црква и патријарси
----------	--------	----------	--------------------

12. Следеће догађаје упиши у поља и повежи са лентом времена.

- а)** настанак династије Немањић; **б)** крај владавине династије Немањић;
в) Велика сеоба Срба; **г)** пад деспотовине

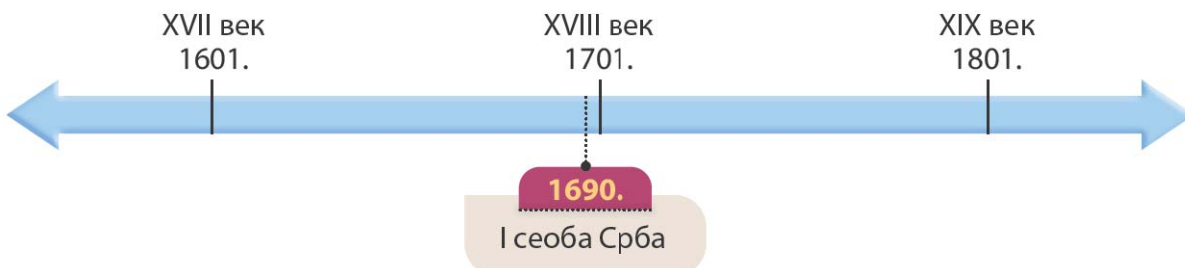

13. Допуни реченицу:

Најтежа обавеза Срба под Турцима био је _____ у _____.

Први и Други српски устанак

После пада деспотовине средином 15. века, током Сеобе Срба велики део становништва се иселио. Територије на којима су живели преостали Срби, Турци су поделили на више мањих јединица, санџака.

Када је главни град санџака премештен из Смедерева у Београд, територија је названа Београдски пашалук.

Турски султан је желео да придобије наклоност Срба који су били склони честим побунама. Санџак је поделио на мање територије, кнежине, а на чело кнежина поставио је српске кнезове, које је бирао народ.

Смедеревски санџак – Београдски пашалук ►

То је разљутило јаничаре и њихове вође дахије, који су до тада имали сву власт на територији. Укинули су повластице српским кнезовима и почели да спроводе насиље.

Српски кнезови су почели да планирају устанак. Када су дахије то сазнале, наредиле су да се почетком фебруара 1804. године у Ваљеву убије око 70 српских кнезова и виђенијих људи. Овај догађај познат као **Сеча кнезова** био је повод да се покрене Први српски устанак.

На празник **Сретење**, фебруара **1804.** године, у Марићевића јарузи, у шумадијском селу Орашац одлучено је да се крене у борбу против дахија. **Буна на дахије** је означила почетак **Првог српског устанка**. За вођу устанка је изабран Ђорђе Петровић кога су Турци звали **Карађорђе** (Црни Ђорђе).

Марићевића јаруга у Орашцу ►

Карађорђе ►

Карађорђа су подржали многи истакнути Срби: Васа Чарапић, прота Матеја Ненадовић, Хајдук Вељко и многи други. У почетку су устаници само желели да збаце дахије, али је убрзо циљ борбе постало потпуно ослобођење пашалука и околних територија од турске власти.

Српска војска, на челу са Карађорђем, током три године је низала победе у важним биткама као што су бојеви на Иванковцу и Мишару.

У бици на Чегру, код Ниша, Срби су доживели тежак пораз. Тада су погинули војвода Стеван Синђелић и велики број устаника. Након битке, Турци су од глава убијених Срба саградили Ћеле-кулу.

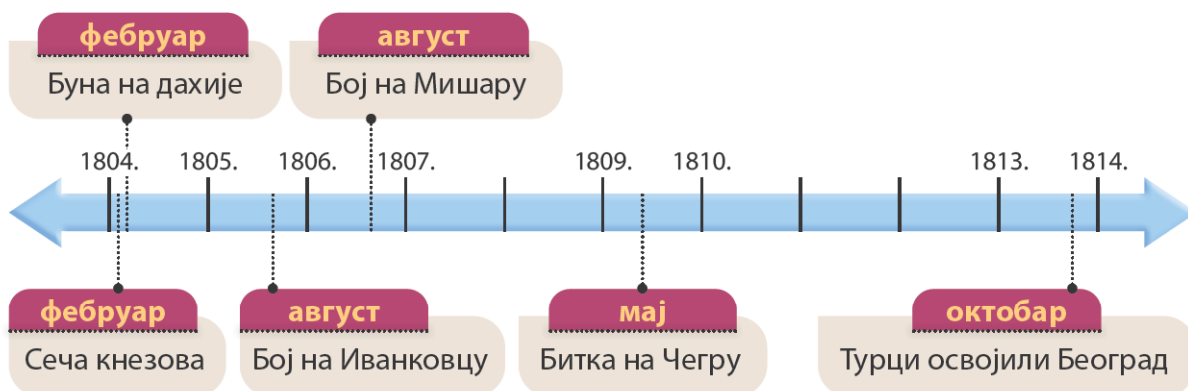

▲ Меморијални парк Чегар код Ниша

▲ Део Ћеле-куле

Борба је настављена, али када је султан послао три пута јачу војску на устанике **1813.** године, њихов отпор је сломљен.

После слома устанка, Карађорђе и део устаника потражили су заштиту Аустрије и Русије, а Турци су освојили Београд.

Када су дахије, вође јаничара, из освете током **Сече кнезова** убиле велики број српских великаша, у Орашцу је на **Сретење 1804.** године подигнута **Буна на дахије**. Ова буна је означила почетак **Првог српског устанка**. Током девет година борбе на челу са **Ђорђем Петровићем Карађорђем** устаници су ослободили велики део територије. Турци су их ипак поразили **1813.** године и повратили власт над територијом Србије.

Сломом устанка народ је поново потпао под турску власт. Србима су наметнути још већи порези, били су присиљени на тежак рад и трпели су све веће насиље. Зато се народ поново организовао и побунио.

На празник **Цвети**, у априлу **1815.** године, у месту Таково, окупили су се најважнији српски кнежеви и договорили да крену у нову борбу. За вођу је изабран **Милош Обреновић**. Тако је почео **Други српски устанак**.

▲ Таковски устанак, слика Паје Јовановића

Иако је устанак трајао само неколико месеци, Срби су за то кратко време извојевали победе у неколико важних битака од којих су најважније битке на Љубићу и Дубљу.

Други српски устанак је завршен у јулу 1815. године када је Милош Обреновић са Турцима склопио примирје и наставио да влада Србијом. Пошто је био вешт у преговорима, његовом заслугом Србија је **1830. године** постала кнежевина у оквиру Турског царства, а Милош наследни кнез. У Крагујевцу је фебруара **1835.** године проглашен устав Кнежевине Србије, познат као **Сретењски устав**.

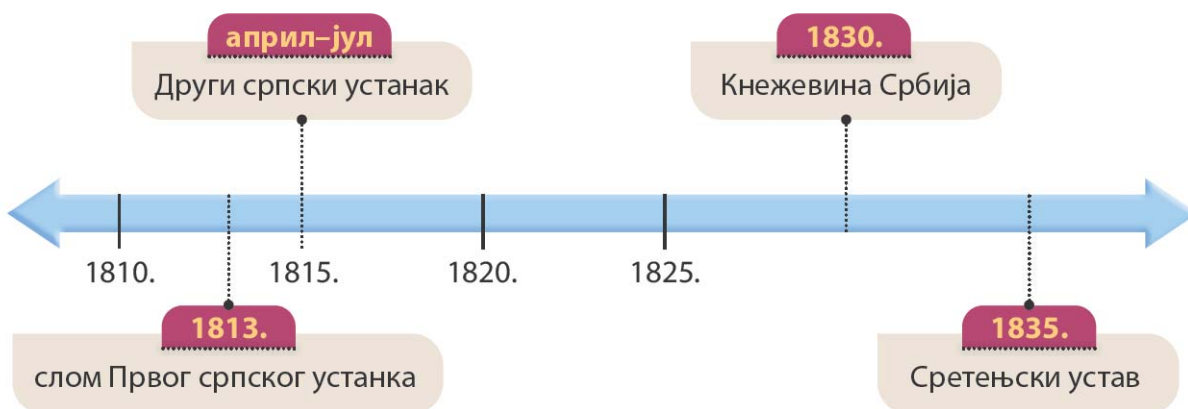
▲ Кнежевина Србија 1833. године

Тако је основана династија Обреновић. Престоница Кнежевине Србије био је Крагујевац. Српски сељак је коначно поново постао власник земље коју је обрађивао, основане су школе и болнице, отворено је позориште, штампале су се књиге... Милош је успео да преговорима кнежевини припоји и неке територије које су биле изван Београдског пашалука. Ипак, и поред бројних повластица, српска кнежевина је и даље остала под турском влашћу.

После слома Првог српског устанка 1813. године, живот народа под Турцима постајао је све тежи. Зато је **априла 1815.** године у Такову подигнут **Други српски устанак** који је трајао три месеца. Захваљујући преговорима које је водио вођа овог устанка **Милош Обреновић**, Србија је стекла независност. **Кнежевина Србија** је проглашена **1830.** године. Кнез Милош, оснивач династије Обреновић, **1835.** године донео је **Сретењски устав**, први устав Кнежевине Србије.

Сваке године у нашој земљи 15. и 16. фебруара се обележава Дан државности у знак сећања на почетак Првог српског устанка и доношење првог српског – Сретењског устава.

Милош је преговорима и дипломатским вештинама значајно допринео бољем положају Србије у Европи, а династија Обреновић је, уз прекид средином 19. века, владала Србијом све до почетка 20. века.

Трагови времена

У Орашцу је подигнут меморијални комплекс посвећен Првом српском устанку. На месту где су се устаници окупили у Марићевића јарузи подигнуто је спомен-обележје, а у близини се налазе црква Вазнесења Господњег, споменик војду Карађорђу и музеј.

У Такову, где је подигнут Други српски устанак, налази се меморијални комплекс Таковски грм. У оквиру комплекса налазе се споменик, музеј и стара црква брвнара у којој су се устаници причестили.

Повезивање знања

У време Првог српског устанка у Србију из Аустријског царства долази тада најобразованији Србин Доситеј Обрадовић да знањем помогне устаницима и Карађорђу. Постао је први министар просвете, организовао је школе и ширио писменост. Основао је Велику школу чији је ђак био и Вук Стефановић Караџић. Доситеј је преминуо док је устанак био још у току, а Вук се после пораза српског народа преселио у Беч. На позив Милоша Обреновића, Вук Караџић је опет неко време боравио у Србији. Доситеј Обрадовић и Вук Стефановић Караџић почивају један крај другог у порти Саборне цркве у Београду.

▲ Доситеј Обрадовић ▲ Вук Стефановић Караџић

Занимљивост

Карађорђе је био изузетно висок и стасит човек. Потичао је из врло сиромашне породице, али је био веома сналажљив. Узгајао је свиње и њима трговао. Када је предложено да он буде вођа устанка, наводно је рекао да би било боље да га не бирају, јер је превише прек и јер може да срља у немогуће. Устаници су на то одговорили да им баш такав вођа и треба.

Милош Обреновић је као борац учествовао и у Првом српском устанку, а Карађорђе му је био кум на венчању. После слома устанка, Милош Обреновић је остао у земљи што му је подигло углед. Када је изабран за вођу устанка изговорио је: „Ево мене, ето вас – рат Турцима!”

Проверавамо научено

1. Када је избила Буна на дахије и шта је био повод тој буни?
2. Где је донета одлука о подизању устанка и ко је изабран за вођу?
3. Наброј три важне битке из Првог српског устанка.
4. Колико је трајао Први српски устанак и како се завршио?
5. Када, где и зашто је избио Други српски устанак и ко је изабран за вођу?
6. Како је настала Кнежевина Србија и ко је био на њеном челу?
7. Које значајне промене су се догодиле за време владавине кнеза Милоша Обреновића?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Први и Други српски устанак

1. Шта је био повод за избијање Првог српског устанка? Заокружи слово испред тачног одговора.

- а) данак у крви б) Сеча кнезова в) зидање Ћеле-куле г) Сеоба Срба

2. Повежи линијама устанак са годином подизања, местом и вођом.

1815.	Први српски устанак	Милош Обреновић
Ђорђе Петровић	Други српски устанак	1804.
Таково		Орашац

3. Црвено обој поља у којим су написани називи битака из Првог српског устанка, а плаво из Другог српског устанка.

Битка на Дубљу	Битка на Мишару	Битка на Чегру
Битка на Љубићу	Битка на Иванковцу	

4. Прочитај описе, а затим на линији напиши о којој особи је реч.

Био је вођа Другог српског устанка и највештији преговарач са Турцима.

Био је први министар просвете и најученији Србин свога доба.

Преке нарави, вођа Првог српског устанка. _____

5. Ако је тврдња тачна, заокружи слово **T**, а ако је нетачна, заокружи слово **H**.

Карађорђе и Доситеј Обрадовић су савременици. **T** **H**

Први српски устанак је подигнут на празник Цвети. **T** **H**

Дан државности Републике Србије је на празник Срећење. **T** **H**

Престоница кнеза Милоша Обреновића је био Нови Сад. **T** **H**

6. Подвуци једну од две истакнуте могућности како би тврдња била тачна.

Први српски устанак подигнут је 1804. године у **Иванковцу/Орашцу**.

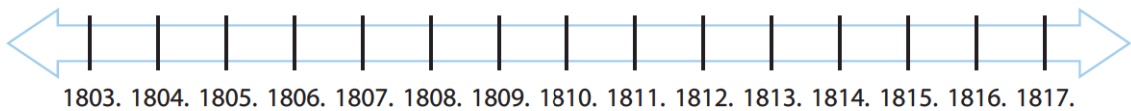
Вођа Првог српског устанка био је **Ђорђе Петровић/Милош Обреновић**.

Други српски устанак подигнут је **1815/1813**. године у Такову.

Вођа Другог српског устанка био је **Милош Обреновић/Милош Петровић**.

Први устав Кнежевине Србије је Сретењски устав из **1835/1830**. године.

7. Обој на временској ленти године трајања Првог српског устанка плаво и годину Другог српског устанка црвено.

8. Опиши какав је био живот у Србији за време владавине Милоша Обреновића.

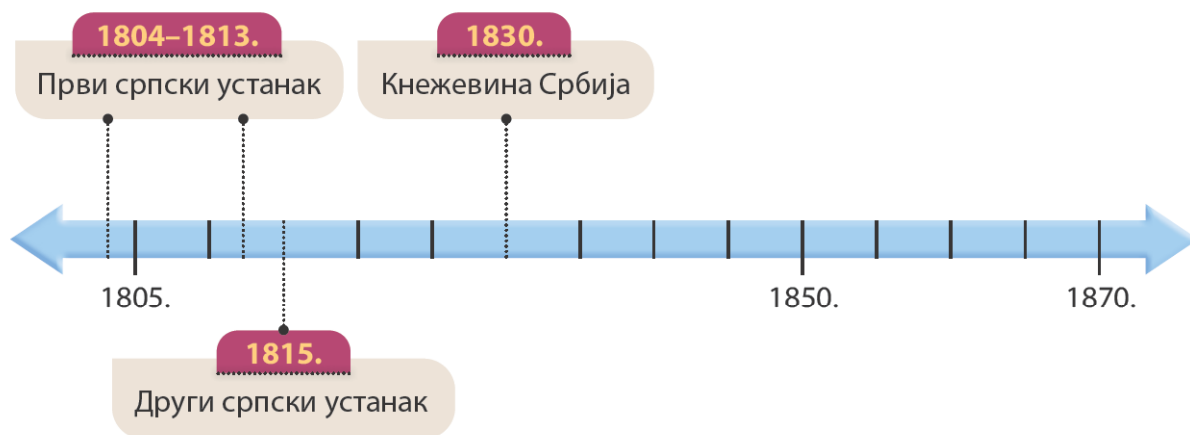
9. Дате догађаје препиши на линије редом којим су се одиграли.

доношење Сретењског устава Други српски устанак
Србија постаје кнежевина слом Првог српског устанка

10. Опиши како замишљаш Карађорђа, а како Милоша Обреновића.

Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава

Од пада Смедерева у 15. веку, после оба устанка и формирања кнежевине, Србија је у 19. веку и даље била под турском влашћу.

Након смрти кнеза Милоша 1860. на власт долази његов син Михаило који наставља борбу за ослобођење Србије. Турска војска напушта градове. Турски управник Београда, предао је кључеве града кнезу **Михаилу Обреновићу** на Калемегдану **1867.** године. Осим Београда, ослобођени су и градови Шабац, Соко, Смедерево, Кладово и Ужице.

◀ На споменику кнезу Михаилу у Београду исписани су називи градова чије је кључеве кнез примио од Турака

За време владавине **Михаила Обреновића**, Србија постаје модерна држава. Како је кнез био образован, подстицао је културне догађаје, а на двору су се организовали балови. Градско становништво почело је да се одева по угледу на становнике европских престоница. За време његове владавине, Београд је постао престоница, отворена је прва пошта, а као школски празник установљен је Савиндан. Кнез Михаило је убијен у атентату у Кошутњаку 1868. године, а на чело државе долази Милан Обреновић.

▲ Границе независне Кнежевине Србије

За време владавине Милана Обреновића **1878.** године Србија је постала међународно призната независна **Кнежевина Србија**. Кнез Милан је затим, **1882.** године, стекао титулу краља, а Србија је поново била краљевина. Химна нове краљевине била је „Боже правде“, установљен је изглед грба, основане су модерне политичке странке, уведено је обавезно образовање за децу.

Кнез
Михаило Обреновић ▶

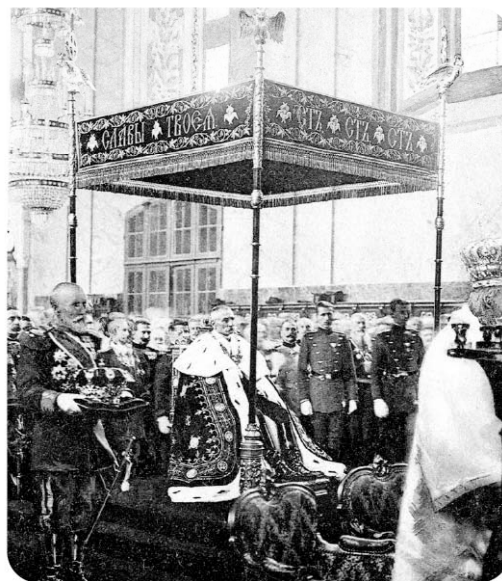
◀ Краљ
Милан Обреновић

Током 19. века у Србији су се на власти смењивале владарске породице Обреновић и Карађорђевић. Честе смене су биле обележене заверама и бунама. Током Мајског преврата 1903. године убијен је последњи краљ из династије Обреновић, краљ Александар. Атентат је извршен и на његову супругу, краљицу Драгу Обреновић.

Србија је 1830. године постала кнежевина, а Милош Обреновић је постао кнез. За време владавине његовог сина **Михаила Обреновића**, Турци су Србији **1867.** године предали на управљање **Београд** и још пет градова. У време владавине кнеза **Милана Обреновића** Србија је постала међународно призната, **независна држава 1878.** године, а од **1882.** године је опет била **краљевина**. Први краљ династије Обреновић био је Милан, док је **последњи краљ** из ове династије био **Александар Обреновић**.

Мајски преврат је обележио почетак владавине династије Карађорђевић. На престо је дошао Карађорђев унук **Петар I Карађорђевић**, који је у том тренутку већ имао 60 година. У српском народу је због година, али и због своје непосредности, поштења и скромности био познат као Чика Пера.

Крунисање краља
Петра I Карађорђевића
у Саборној цркви у Београду ►

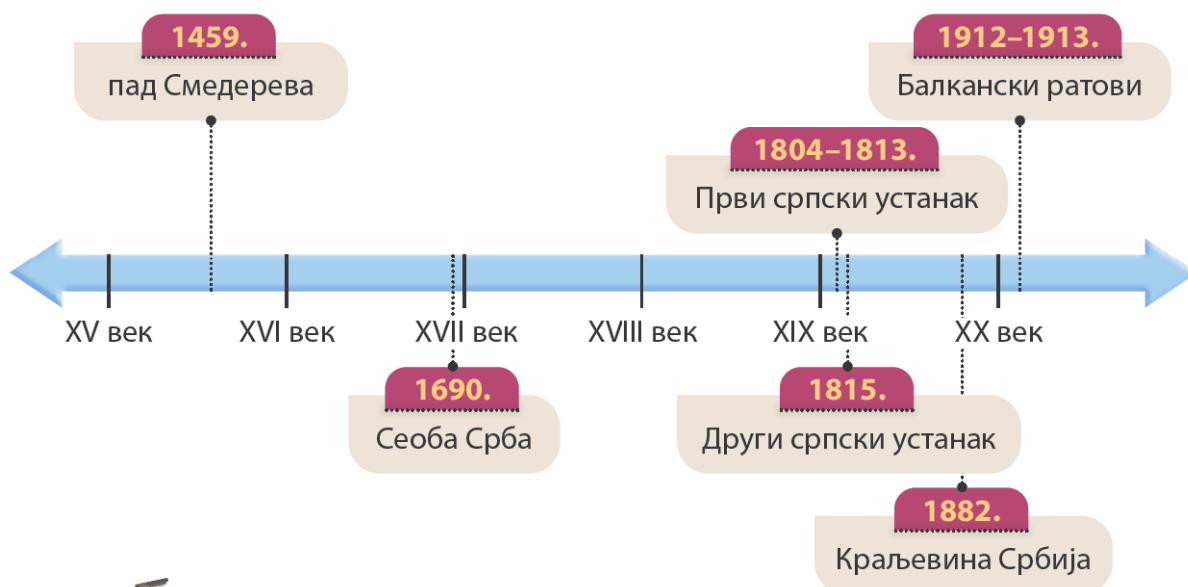
Као врховни командант Петар I Карађорђевић је предводио српску војску у **Првом балканском рату 1912–1913.** године. Рату је претходило оснивање савеза са Бугарском, Црном Гором и Грчком. Циљ савеза је било коначно ослобађање земаља чланица од турске власти. Током рата Србија је са савезницима успела да коначно протера Турке са Балканског полуострва.

Други балкански рат одиграо се **1913.** године, а избио је због спора чланица Балканског савеза око освојене територије. Јуна 1913. године Бугарска је напала Србију којој су подршку пружиле Црна Гора и Грчка. Рат је завршен мировном конференцијом на којој су потврђене нове границе држава. Због успеха у балканским ратовима краљ Петар I добио је нови надимак – Ослободилац.

▲ Балканско полуострво пре и после балканских ратова

Краљ Србије и Карађорђев унук **Петар I Карађорђевић** повео је српску војску у Први балкански рат (1912-1913) и коначно ослобађање од Турака. Мировном конференцијом, којом је завршен Други балкански рат, 1913. године установљене су нове границе државе.

Трагови времена

Краљ Петар I Карађорђевић крунисан је у Београду септембра 1904. године. Том приликом снимљен је филм који је сачуван и сматра се за најстарији филм на Балканском полуострву.

Занимљивост

Једина сачувана српска краљевска круна је круна краља Петра I Карађорђевића. Изливена је од бронзе са ручке Карађорђевог топа.

Круна се чува у Историјском музеју Србије.

Повезивање знања

Химна „Боже правде“ настала је 1872. године као део дела „Маркова сабља“ планираног за извођење на сцени. Речи је написао Јован Ђорђевић, а музику је компоновао словеначки композитор Даворин Јенко. Првобитно је изведена у Народном позоришту у Београду, а због популарности, проглашена је званичном химном Краљевине Србије 1882. године.

Проверавамо научено

1. Кључеве којих градова је турски паша уручио Михаилу Обреновићу на Калемегдану?
2. Ко је био први краљ Србије након ослобађања од Турака?
3. Како се завршила владавина династије Обреновић?
4. Која династија је наследила династију Обреновић?
5. Зашто је краљ Петар I Карађорђевић добио надимак Ослободилац?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава

1. Допуни реченице.

Кључеве града Београда од паше је преузео кнез _____ 1867.
године на _____. Осим Београда, слободни су били градови
Шабац, Соко, Кладово, _____ и _____.

2. Заокружи **ДА** уколико је тврдња тачна, а **НЕ** уколико је нетачна.

Кнез Михаило је био брат кнеза Милоша Обреновића. **ДА НЕ**

Кнез Милан Обреновић је постигао да турски војници
напусте српске градове 1867. године. **ДА НЕ**

За време владавине Милоша Обреновића
Србија је постала кнежевина. **ДА НЕ**

Престоница кнеза Михаила је био Београд. **ДА НЕ**

3. Прочитај опис, а затим обож ☐ поред имена владара о коме је реч.

У његово време Србија је 1878. године постала независна држава. Он је после
Немањића постао први краљ Србије 1882. године.

- ☐ Милош Обреновић
- ☐ Милан Обреновић
- ☐ Михаило Обреновић
- ☐ Александар Обреновић

4. Поређај хронолошки редослед догађаја тако што ћеш на линијама испред реченица написати бројеве од 1 до 3.

_____ Србији призната независност.

_____ Убиство Александра Обреновића.

_____ Убиство кнеза Михаила.

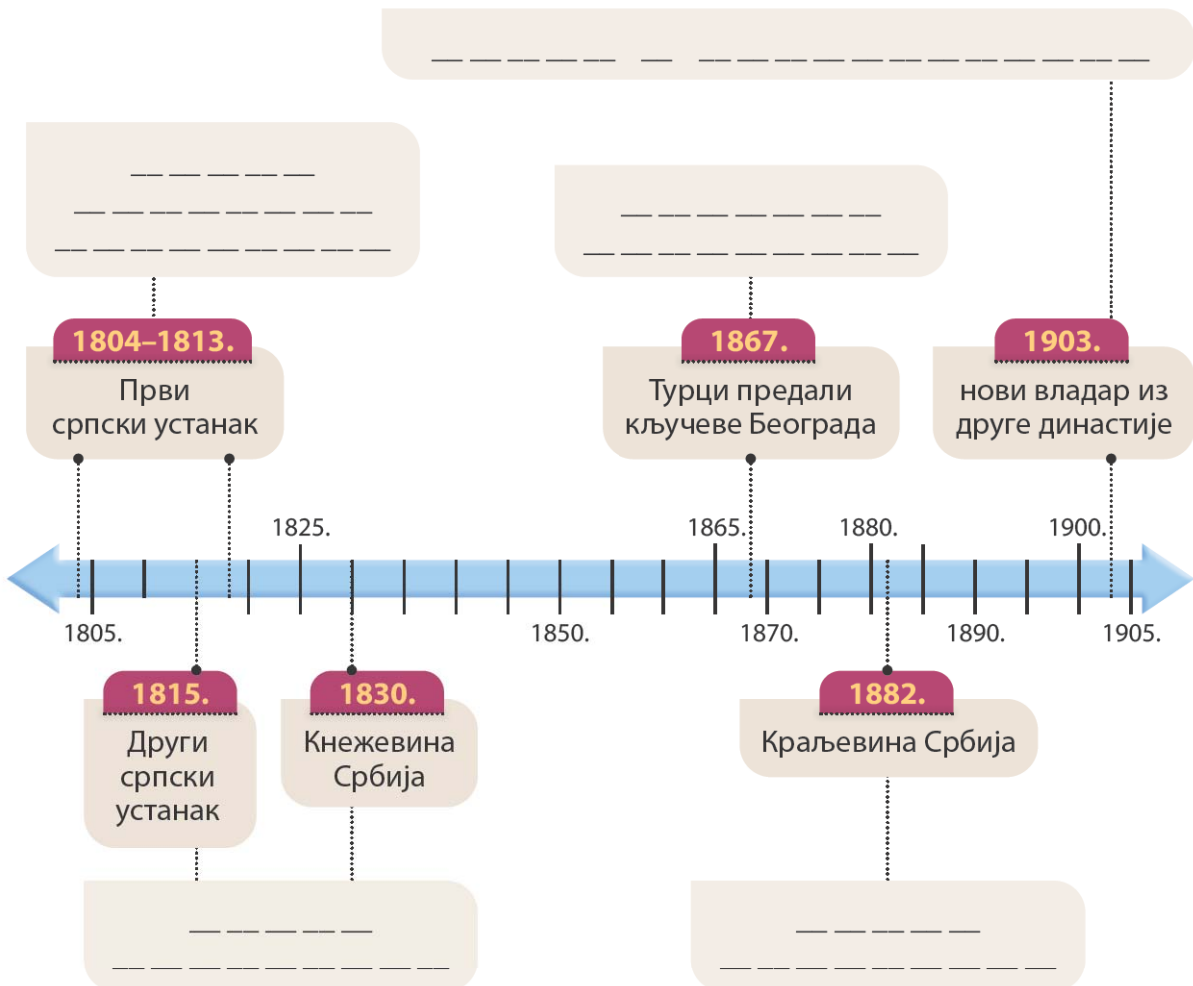
5. Опиши какве су се значајне промене догодиле за време владавине краља Милана Обреновића у Србији.

6. Напиши:

а) име владара који је владао Србијом после династије Обреновић.

б) његове надимке _____.

7. Упиши на ленти времена владаре значајне за стварање модерне српске државе.

Живот у Србији у другој половини 19. и почетком 20. века

Као и у време Немањића, већина Срба је у време турске власти живела у селима, у скромним кућама, бавећи се пољопривредом и сточарством. Већ знаш и да су Срби који су се током Сеобе населили унутар граница Аустријског царства имали боље услове за живот. Тамо су развили трговину, градили манастире, оснивали просветне и културне институције. Након ослобођења од Турака и стицања независности, Србија почиње да се развија као модерна европска држава.

У првој половини 19. века центар развоја био је Крагујевац. Са оснивањем кнежевине Милоша Обреновића, **Крагујевац је био главни град**. У граду је основана гимназија, почеле су да се штампају и прве дневне новине – „Новине србске“, основано је прво позориште. Отворени су апотека и болница, основана је Народна библиотека. У Крагујевцу је отворена и прва фабрика оружја.

▲ Тополивница 1856. године

У другој половини 19. и почетком 20. века, највећи број становника и даље је живео на селу и бавио се пољопривредом и сточарством.

Живот на селу је био тежак, живело се једноставно, без струје и воде. Куће су биле од блата, дрвета или камена. Породице су живеле у заједницама у којима су сви чланови доприносили. Деца су имала задужења око спремања хране, куће, чувала су стоку, а када би довољно физички ојачала, помагла су родитељима око пољских послова. Многа сеоска деца нису ишла у школу, па су научила да броје, пребројавајући стоку, а штапићима су по земљи писали бројеве и слова.

▲ Традиционална српска кућа
из 19. века

Сеоско становништво је у исхрани користило оно што само произведе. Најзаступљенији су млеко и млечни производи, хлеб или проја. Од поврћа су гајили и користили највише пасуљ, сочиво, купус и боранију, а зими су јели суво месо. Породице у граду су храну набављале на пијаци.

У време кнеза **Милана Обреновића** почела је и да се гради железница, а крајем 19. и почетком 20. века у Србији почињу да се отварају и прве фабрике. У њима су се производили стакло, пиво и текстил. Једна од првих фабрика у Београду, на Дорћолу, била је фабрика чоколаде. Ова фабрика је имала и своју шећерану. Зграда шећеране и данас постоји преко пута Београдског сајма.

▲ Градња конака Кнегиње Љубице у Београду завршена је 1830. године

У градовима се зидају зграде од цигле и бетона које могу да приме више станара, улице добијају улично осветљење, уводе се први телефони, водовод. Све више људи сели се из села у градове. Ту налазе посао као занатлије и радници. Жене су често радиле као кројачице или у продавницама. Градски живот је био нешто лакши него на селу, али и даље скроман.

У другој половини 19. века у Србији се отварају школе и уводи се обавезно основно образовање. У школе су ишла углавном мушка деца. У Београду се оснивају просветне и културне институције. Основан је Универзитет, отворено је Народно позориште, основан је Народни музеј.

◀ Поглед на Београд крајем 19. века

Почетком 20. века у Србију је стигао први аутомобил, а у првој деценији 20. века је полетео и први авион. Између два светска рата у Србији је било седам фабрика авиона. Једна од њих, Утва, и данас постоји и прави мале лаке авионе у Панчеву.

Од настанка Кнежевине Србије до почетка Првог светског рата Србија се убрзано развија. До кнеза Милоша Обреновића Србија је била претежно пољопривредна земља чије је становништво живело на селу у тешким условима. У време кнежевине то почиње да се мења, а крајем 19. и почетком 20. века убрзано нижу фабрике и почиње нагли развој градова. Отварају се школе, културне институције и развија се саобраћај.

Током 19. и почетком 20. века у Србији су живели многи важни и учени људи. Школовали су се у иностранству, али су се вратили у Србију и допринели њеном развоју. Оставили су велики траг у науци, култури и историји.

Савременик Карађорђа, писац и просветитељ **Доситеј Обрадовић** основао је прву Велику школу и био први министар просвете.

Савременик кнеза Милоша Обреновића, **Вук Стефановић Караџић** спровео је велику реформу српског језика, објавио Први српски речник и сакупио и записао српску народну књижевност.

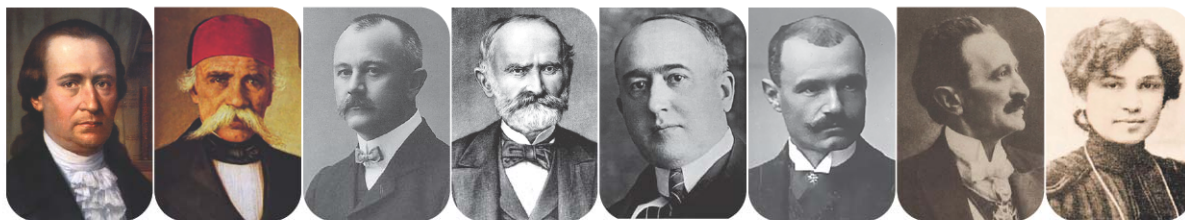
Јован Цвијић, географ и професор Универзитета, путовао је по Србији и проучавао природу и људе.

Јосиф Панчић је био лекар, ботаничар и професор Универзитета. Такође је путовао по Србији и проучавао природу. Основао је Београдску ботаничку башту.

Милутин Миланковић и **Михајло Петровић Алас** били су познати математичари, проналазачи и професори Универзитета.

Бранислав Нушић је био дипломата и писац. Био је и управник Народног позоришта. Његова дела се и данас изводе у позориштима.

Све више жена добија прилику за образовање. **Јелисавета Начић** постаје прва жена архитекта у Србији. Захваљујући њеном раду, и данас у Београду можемо видети зграде које је она пројектовала, као што су Основна школа „Краљ Петар Први” или зграда грађена за раднике на Дорћолу.

Повезивање знања

Упореди живот у Србији у време Турака са животом крајем 19. века. Размисли како изгледа твоје насеље данас – има ли старих зграда из тог периода? Да ли знаш за неку знамениту личност из тог краја која је допринела науци, култури или развоју места?

Занимљивост

Први редован путнички воз је пошао из Београда за Ниш 15. септембра 1884. године, а прва електрична јавна расвета је уведена на београдске улице 1893. године.

Проверавамо научено

1. Које су се значајне промене догодиле у другој половини 19. и почетком 20. века у Србији?
2. Наведи разлике између живота на селу и у граду.
3. Какве промене је донео развој индустрије?
4. Наведи значајне личности које су обележиле овај период.

ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ

Србија под турском влашћу

1. Допуни реченицу тако да исказ буде тачан.

4

Велику сеобу Срба 1690. године предводио је _____,
а Срби су се након тога населили на територији _____,
_____ и _____.

2. Ко су били хајдуци? Заокружи слово испред тачног одговора.

1

- a) Турски војници који су чували границе.
- б) Српски јунаци који су се борили против Турака и штитили народ.
- в) Срби који су прикупљали порез у име Турака.
- г) Монаси који су преписивали књиге у манастирима.

3. Објасни шта је данак у крви.

2

4. На линијама напиши одговор. Који град је био српска престоница...

2

- a) ... у време кнеза Милоша Обреновића? _____
- б) ... у време кнеза Михаила Обреновића? _____

5. Заокружи слово испред назива догађаја који је био повод за Први српски устанак.

1

- a) долазак Словена на Балканско полуострво
- б) Сеча кнезова
- в) данак у крви
- г) смрт Вука Караџића

6. Попуни табелу.

6

догађај	Први српски устанак	Други српски устанак
година кад је подигнут		
место где је подигнут		
име вође		

7. Уколико је битка вођена током Првог српског устанка, упиши број 1, а уколико је вођена током Другог српског устанка, упиши број 2.

_____ Битка на Дубљу
 _____ Битка на Мишару
 _____ Битка на Иванковцу
 _____ Битка на Љубићу
 _____ Битка на Чегру

8. Ако је тврдња тачна, заокружи слово **T**, а ако је нетачна, заокружи слово **H**.

Карађорђе и Доситеј Обрадовић су савременици. **T H**

Први српски устанак је подигнут на празник Цвети. **T H**

Дан државности Републике Србије слави се на празник Сreteње, 15. фебруара. **T H**

9. У свакој колони заокружи оснивача династије.

Карађорђевић	Обреновић
краљ Петар I Карађорђевић	краљ Александар Обреновић
краљ Петар II Карађорђевић	кнез Милош Обреновић
Ђорђе Петровић Карађорђе	кнез Милан Обреновић
краљ Александар Карађорђевић	кнез Михаило Обреновић

10. Бројевима од 1 до 6 означи редослед којим су се наведене личности појављивале у српској историји.

___ краљ Милан Обреновић ___ кнез Лазар Хребељановић
 ___ цар Душан ___ Стефан Првовенчани
 ___ краљ Петар I ___ Карађорђе

Одлично
урађено!

32–29

Веома се
трудиш!

28–26

Добро је,
можеш боље!

25–20

Више се
потруди!

19–14

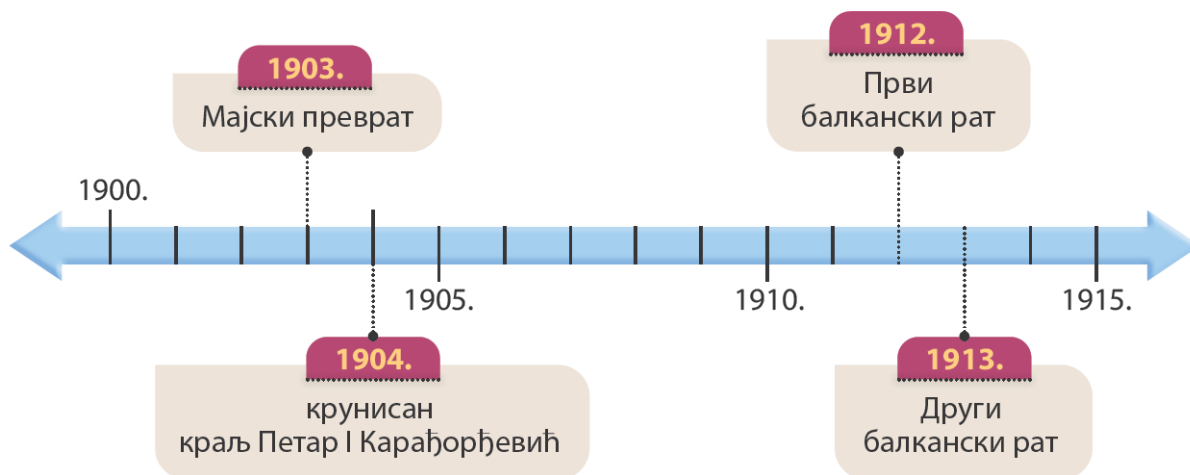
Понови градиво
и биће боље!

13–0

Укупно:

Први светски рат

Крај балканских ратова и ослобађање од турске власти нису означили и коначан мир за Србију. Почетак 20. века је период када су се велике силе сукобиле око нове поделе света, а Србија, на чијем челу је био краљ Петар I Карађорђевић, увучена је у те сукобе.

Велики део српског народа и даље је живео ван граница Краљевине Србије, у Аустроугарској царевини. У жељи да се прошири, Аустроугарска је почела да се припрема за сукоб са Србијом и само је чекала догађај који би искористила као повод за рат. Тај рат неће водити само Србија и Аустроугарска, већ ће он захватити целу Европу.

▲ Европа пре и после Првог светског рата

На Видовдан, 28. јуна, Србин **Гаврило Принцип** извршио је атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда и његову жену. Принцип је био припадник организације „Млада Босна“ коју су чинили студенти и ученици из Босне, а који су се залагали за ослобођење од аустроугарске власти.

▲ Франц Фердинанд са супругом

◀ Гаврило Принцип

Аустроугарска је оптужила Србију за атентат и телеграмом је објавила рат Србији. Краљ Петар I Карађорђевић предао је управљање државом и војском сину, престолонаследнику Александру. Циљ Аустроугарске царевине је било ширење на југ, ка Грчкој. Велика Британија, Русија и Француска пружају подршку Србији и рат се шири на Европу.

Преплат
Разносач: вл.
вас. мов.

Телеграм
Адреса: *R. C. Minister
royal des affaires
étrangeres
Belgrade*

Број а
Број с
Број у

ПТТр. 5-11

ПЗ	БРОЈ ТЕЛЕГРАМА	ВРЕТА	ВРЕМЕ ПРЕДАЈЕ	СДРУЖЕНИ ПОДАЦИ	ВРЕМЕ ПРИЈЕМА	ПОТПИС ЗВАНИЧНИКА
<i>Bel</i>	<i>3523</i>	<i>3</i>	<i>115 20 11</i>		<i>15 11 30</i>	<i>R</i>

Le gouvernement royal de serbie n'ayant pas répondu d'une manière satisfaisante à la note qui lui avait été remise par le ministre d'Autriche Hongrie à Belgrade à la date du 23 juillet 1914 le gouvernement impérial et royal se trouve dans la nécessité de pourvoir lui-même à la sauvegarde de ses droits et de ses intérêts et de recourir à cet effet à la force des armes. L'Autriche Hongrie se considère donc de ce moment en état de guerre avec la Serbie =
Le ministre des affaires étrangères d'Autriche Hongrie
comte Berchtold.

▲ Телеграм којим је Аустроугарска објавила рат Србији

Први светски рат или Велики рат трајао је четири године, **од 1914. до 1918.** У рату су се сукобиле две групе земаља. На једној страни су били **Савезници**, а на другој страни **Централне силе**.

Сукобљене стране у Првом светском рату (Великом рату)	
Силе Антанте (Савезници)	Централне силе
Србија, Русија, Француска, Велика Британија, Италија, Румунија, Сједињене Америчке Државе	Аустроугарска, Немачка, Бугарска и Турска

Атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда у **Сарајеву**, који је извршио Србин **Гаврило Принцип** на **Видовдан 1914.** године, био је **повод** за почетак **Првог светског рата**. **Узрок рата** је била жеља великих светских сила за проширење територије. Рат какав свет до тада није видео, који се још назива и **Велики рат**, трајао је **четири године** и у њему се Србија борила на страни **Савезника**, а против **Централних сила**.

Рат је почео из правца Босне и Херцеговине, нападом Аустроугарске на Србију преко реке Дрине. У августу 1914. године, на планини Цер се догодила прва значајна битка Првог светског рата у којој је Србија однела победу – **Церска битка**. Српском војском је командовао **војвода Степа Степановић**.

Српски војник извиђач Драгутин Матић,
учесник Церске битке ►

У новембру 1914. године српска војска извршила је велики напад на непријатеља код реке Колубаре. Војска, предвођена генералом **Живојином Мишићем**, супротставила се много боље опремљеној и бројнијој аустроугарској војсци. Због изузетне војне вештине коју је применио у **Колубарској бици**, Живојин Мишић је унапређен у највиши чин војводе.

▲ Српска војска током Колубарске битке

Две битке у којима је српска војска однела победе задивиле су Савезнике. **Августа 1914.** године одиграла се **Церска битка** у којој је српску војску предводио војвода **Степа Степановић**. **Новембра 1914.** године одиграла се **Колубарска битка** у којој је српском војском командовао **Живојин Мишић**.

▲ Степа Степановић

▲ Живојин Мишић

Напади бугарске, немачке и аустроугарске војске на Србију били су све јачи током 1915. године. Војска је била ослабљена исцрпљујућим ратовањем, али и измучена болестима. Страдао је и велики број цивила.

Регент Александар, српска влада и војска нису желели да се предају непријатељу. Кренули су у повлачење како би се наша војска састала са војскама савезника у Грчкој. Војска се повлачила преко Црне Горе и сурових планина Албаније. Услед велике и тешке зиме, повлачење преко Албаније однело је око 70 000 живота. Зато је овај догађај остао упамћен у српском народу као **Албанска голгота**.

▲ Албанска голгота

Преживели стижу до албанске обале почетком 1916. године и ту су их савезничким бродовима пребацили на грчка острва Крф и Видо. Међутим, велики број војника је због исцрпљености, промрзлина и изгладнелости умро. Како није било могуће да буду сахрањени на гробљима, били су сахрањени у Јонском мору. Они који су преживели те воде су назвали **Плава гробница**.

▲ Маузолеј страдалим српским војницима на острву Видо

Током прве две ратне године **1915–1916**, народ и војска Србије претрпели су највеће губитке. Аустроугарској војсци су у помоћ притекли савезници – Немачка и Бугарска. Напали су измучену српску војску и народ међу којима су владали болест и глад. Регент, влада и српска војска, не желећи да се предају, крећу у повлачење ка Савезницима, ка Грчкој. Током **Албанске голготе** страдало је око **70 000 људи**. Део оних који су стигли до циља почетком 1916. године, али су затим преминули сахрањен је у **Плавој гробници**.

Након опоравка, српска војска се прикључује савезницима, француској и енглеској војсци на Солунском фронту. У септембру 1918. године долази до пробоја **Солунског фронта** и ослобођења Србије, али и територије Аустроугарске царевине на којој су живели Срби, Хрвати и Словенци. Овој победи допринели су и бројни добровољци, Срби који су живели свуда у свету, највише у САД, а који су дошли да помогну свом народу.

У Солуну, у Грчкој, налази се **Зејтинлик** – српско војничко гробље, где почивају српски војници погинули у Првом светском рату. На Зејтинлику је више од 7000 гробова, а ово гробље представља симбол страдања, храбрости и слободе српског народа. То је важно место сећања и поштовања према борцима који су дали живот за отаџбину.

▲ Српска војска на Солунском фронту

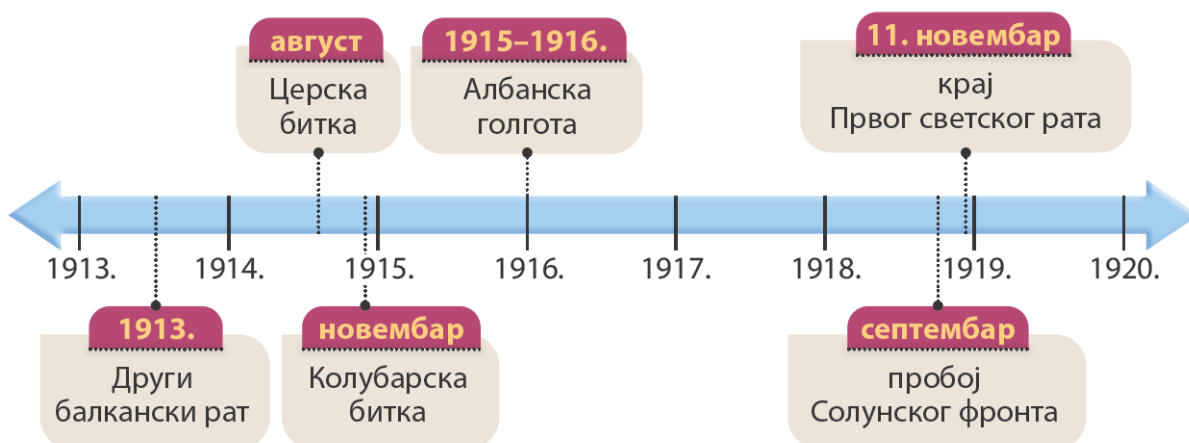

▲ Зејтинлик

Рат је завршен 11. новембра 1918. године. У знак сећања на завршетак рата у нашој земљи, али и у другим европским земљама као национални празник обележава се Дан примирја у Првом светском рату.

У Великом рату Србија је претрпела страшне губитке. Страдало је више од четвртине укупног броја становника, земља је била разрушена, велики број деце остао је без оба родитеља.

Пробој **Солунског фронта септембра 1918.** године, у коме је учествовала српска војска, означио је почетак краја Првог светског рата. Рат је **завршен 11. новембра 1918.** године. Последице Великог рата су биле катастрофалне за целу Европу, а само **Србија је изгубила више од четвртине становника**.

Након завршетка Првог светског рата, 1. децембра 1918. године настаје нова балканска држава којој је престоница био Београд – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Ова држава 1929. године мења име у Краљевина Југославија.

Занимљивост

Први светски рат је изнедрио многе јунаке, али и јунакиње. Милунка Савић је била учесница балканских и Првог светског рата. Први пут је обукла униформу током Првог балканског рата и то уместо рођеног брата. Прерушена у мушкарца, разоткривена је тек када је била рањена. У борбама је рањавана шест пута. После рата је одликована највишим орденима.

Повезивање знања

Наталијина рамонда је симбол Дана примирја у Првом светском рату. Симбол је настао по узору на биљку која расте у источној Србији и планинском врху Кајмакчалан на коме је Живојин Мишић предводио српску војску у борби против бугарске војске током припреме пробоја Солунског фронта.

Симбол наталијина рамонда ►

Трагови времена

Задужбина Петра I Карађорђевића је црква Светог Ђорђа на Опленцу. Градња цркве почела је за његовог живота, а завршена је у време владавине његовог сина Александра I Карађорђевића. Ова црква је постала маузолеј, породична гробница династије Карађорђевић. Краљ Петар I сахрањен је у својој задужбини.

Задужбина Карађорђевића,
црква Светог Ђорђа на Опленцу ►

Проверавамо научено

1. Шта је био повод, а шта узрок Првог светског рата?
2. Које су значајне битке у Србији вођене за време Првог светског рата?
3. Зашто је српска војска морала да се повлачи преко Албаније?
4. Како се завршио Први светски рат у Србији?
5. Које су последице Првог светског рата за Србију?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Први светски рат

1. Шта је био узрок почетка Првог светског рата?

2. Допуни реченице.

Повод за почетак Првог светског рата био је атентат на аустроугарског престолонаследника _____ у Сарајеву _____.
године на ког је пуцао _____.

3. Уколико је тврдња тачна, заокружи **ДА**, а уколико је нетачна, заокружи **НЕ**.

Српску војску у Церској бици предводио је Степа Степановић.

ДА НЕ

Силе Антанте су чиниле Аустроугарска, Турска, Немачка и Бугарска.

ДА НЕ

Петар I Карађорђевић је био на челу српске државе за време Првог светског рата.

ДА НЕ

4. Напиши име војсковођа који су предводили српску војску у:

Колубарској бици _____

Церској бици _____

5. Црвено обој поље у ком је написана година завршетка Првог светског рата. Плаво обој годину када је почео Први светски рат. Зелено обој поље у ком је написана година када је српска војска стигла на Крф.

1912.	1913.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

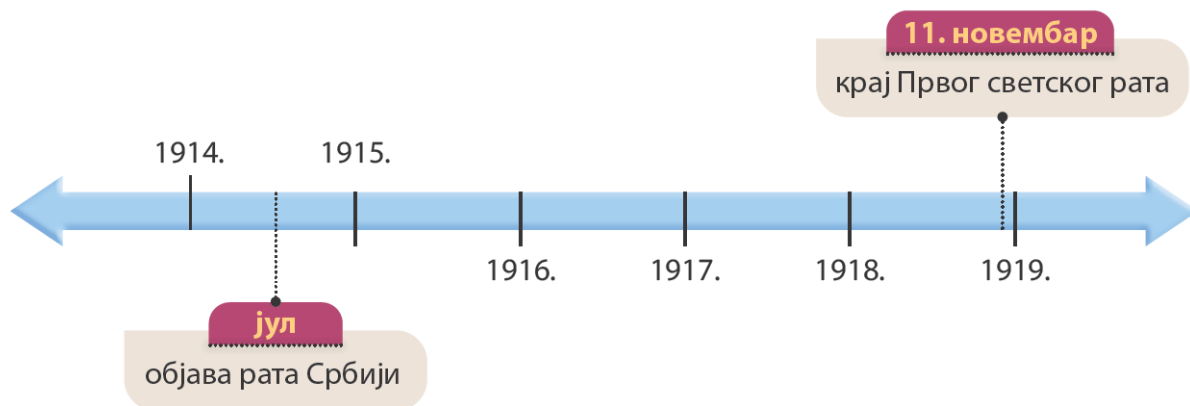
6. Објасни зашто се повлачење српске војске преко Албаније назива Албанска голгота.

7. Подвуци називе земаља које су биле на страни Савезника у Првом светском рату.

Србија, Аустроугарска, Русија, Турска, Италија, Француска,
Велика Британија, Сједињене Америчке Државе,
Немачка, Румунија, Бугарска

Стварање Југославије и Други светски рат

Идеја о уједињењу Јужних Словена јавила се још у 19. веку, али се додатно развила за време Првог светског рата и ослобођења територије од Аустроугарске.

Први светски рат се завршио 11. новембра 1918. године, а престолонаследник **Александар Карађорђевић**, који је као регент владао уместо оца који је био у позним годинама, прогласио је 1. децембра **1918. године Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца**, са главним градом Београдом.

Када је краљ Петар I Карађорђевић умро 1921. године, Александар је постао краљ, а затим је **1929. године** променио назив државе у **Краљевина Југославија**. Краљ Александар I, кога су звали и Ујединитељ јер је ујединио Јужне Словене у једну државу, убијен је у атентату октобра 1934. године у Француској, у Марсељу. Његов син, краљ Петар II Карађорђевић тада је имао свега 11 година.

Александар I Карађорђевић Ујединитељ ►

Када је у Европи почео нови светски рат, краљ Петар II имао је 16 година. Преузео је власт непосредно пре него што је Немачка напала Југославију априла 1941. године, али је био приморан да оде у избеглиштво у Лондон, у Велику Британију. Никада се више није вратио у домовину и он је последњи краљ династије Карађорђевић.

По завршетку Првог светског рата формирана је 1918. **Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца** којој је 1929. године промењено име у **Краљевина Југославија**. **Краљ Александар I Карађорђевић** Ујединитељ **убијен је у атентату** 1934. године док је његов син Петар II Карађорђевић још био малолетан.

Иако се свет још није опоравио од Првог светског рата, тридесетих година 20. века већ је био на прагу новог. Неке од држава, а у којима су на власт дошли фашисти, желеле су да прошире територије и повећају моћ у свету. Ујединиле су се у савез – **Силе осовине**. Њима су се супротставиле земље окупљене у **Антифашистичкој коалицији**.

Бенито Мусолини и Адолф Хитлер, вође италијанских и немачких фашиста ►

Сукобљене стране у Другом светском рату

Антифашистичка коалиција	Силе осовине
Велика Британија, Француска, СССР, САД и земље које су им се придружиле	Немачка, Италија, Јапан и земље које су им се придружиле

Други светски рат је трајао шест година, **од 1939. до 1945.** године. Повод за избијање рата био је напад Немачке на Пољску у септембру 1939. године. Рат је завршен поразом Немачке и њених савезника у мају 1945. године.

У Немачкој је на власти био Адолф Хитлер који је вршио притисак на земље источне Европе и Балканског полуострва да се прикључе његовом савезу Сила осовине. Влада Краљевине Југославије је донела одлуку да приступи савезу окупљеном око Немачке, али су против те одлуке устали народ и војска. Хитлер је без објаве рата наредио **бомбардовање Београда** 6. априла **1941.** године. Априлски рат је означио почетак напада Немачке на Краљевину Југославију.

Нападом фашистичке **Немачке на Београд у априлу 1941. године** Југославија је ушла у Други светски рат који је почео 1939. године. Краљевина Југославија је окупирана, а краљ Петар II Карађорђевић и влада отишли су у избеглиштво.

▲ Априлски рат је почео бомбардовањем Београда

Током 1941. године народ почиње да се организује у борби против непријатеља. Настају два покрета која су се супротставила окупатору. Југословенска војска у отаџбини (четници) и партизански покрет. На челу четничког покрета, који се залагао за повратак краља Петра II, био је пуковник војске Краљевине Југославије **Драгољуб Дража Михаиловић**. Партизане, који су се борили против непријатеља, али су били и против краља, предводио је **Јосип Броз Тито**.

▲ Драгољуб Дража
Михаиловић

▲ Јосип Броз Тито

Припадници четничког покрета током рата извели су једну од највећих акција спасавања савезничких пилота. Током акције Ваздушни мост (Халијард) 1944. године спасено је више од 500 америчких пилота чије су авионе оборили Немци изнад Југославије.

Партизански покрет водио је неколико великих битака (на рекама Сутјеска и Неретва, на планини Козари...) Током година ратовања, овај покрет добија све већу помоћ од савезника и постаје све бројнији.

▲ Дража Михаиловић са
америчким пилотима

▲ Споменик на Сутјесци

Рат у Југославији је окончан **маја 1945.** године, а Други светски рат је завршен 2. септембра 1945. године када је коначно поражен Јапан. Југославија више није била краљевина. Уведена је република у којој је на власти била само једна странка – комунистичка партија на челу са Јосипом Брозом Титом. Тито је до смрти остао председник, без могућности да буде смењен.

На тлу Краљевине Југославије формирана су два покрета која су пружала отпор непријатељу. На челу **Југословенске војске у отаџбини** био је **Драгољуб Дража Михаиловић**, који је био одан краљу Петру II Карађорђевићу. На челу **партизанског покрета** био је **Јосип Броз Тито**, који се борио против окупатора, али је био и против краља. Партизани су постали масовнији, однели су више победа и **коначно ослободили Југославију у мају 1945. године**. Југославија више није била краљевина, постала је република на челу са доживотним председником Јосипом Брозом Титом.

Никада није прецизно утврђено колико људи је погинуло током Другог светског рата, али се зна да је број већи од 77 милиона. Велики број, нарочито Јевреја, страдао је у **логорима смрти** у Немачкој и Пољској. Логори су постојали и на тлу Југославије. У озлоглашеном логору **Јасеновац**, у Хрватској, почињен је стравичан злочин над српским, ромским и јеврејским становништвом. Немачки окупатори извршили су масовно стрељање грађана и деце у **Крагујевцу**, када је живот изгубило 3000 људи. У логору **Старо сајмиште** у Земуну, који је био део фашистичке хрватске државе и у логору на **Бањици**, у Београду, страдали су многобројни недужни грађани. Европа и свет били су разорени.

▲ Логор Аушвиц у Пољској

▲ Логор Јасеновац у Хрватској

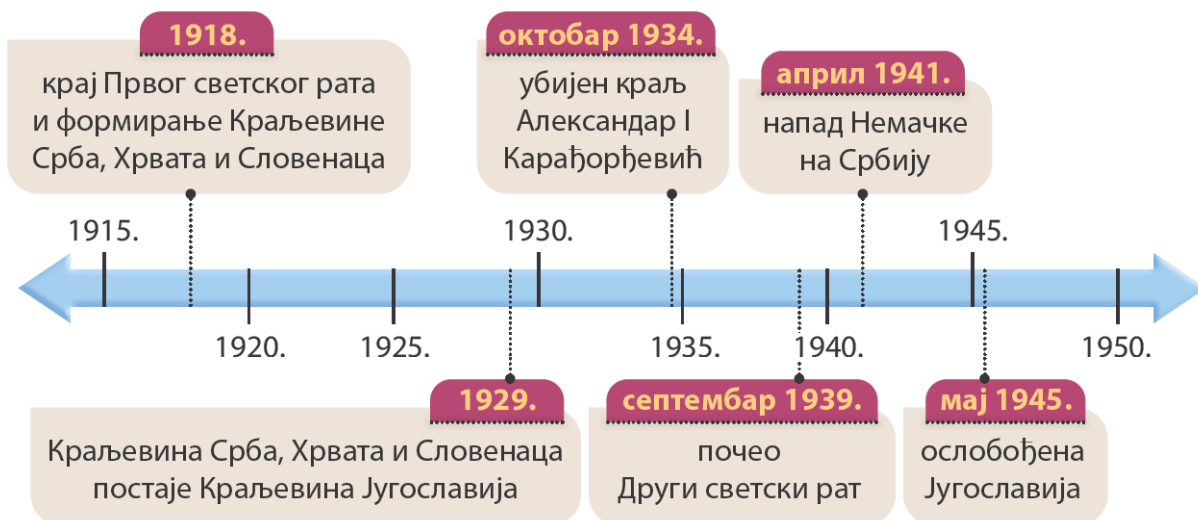
Други светски рат однео је више од 77 милиона живота. Оно по чему се разликовао од свих ранијих ратова је постојање **логора смрти** у којима је убијено више милиона људи.

▲ Споменик страдалима у Јасеновцу

▲ Споменик страдалима на Старом сајмишту

Повезивање знања

Током бомбардовањем Београда, 6. априла 1941. године, страдала је и Народна библиотека која је била на Косанчићевом венцу. Тада је уништено више од хиљаду старих рукописа и на десетине хиљада књига. Данас се Народна библиотека налази поред Храма Светог Саве и представља културно благо наше земље.

Зграда Народне библиотеке која је уништена током Априлског рата ►

Трагови времена

Спомен-парк „Крагујевачки октобар” подигнут је како би се сачувала успомена на велики злочин који су починиле немачке снаге у Крагујевцу, октобра 1941. године. Један од споменика у овом парку је у облику римског броја пет. Подигнут је у спомен на страдале ученике и професоре.

Велика српска песникиња Десанка Максимовић је страдању крагујевачких ђака посветила песму „Крвава бајка”. Потражи ову песму у библиотеци или на интернету, уз помоћ одраслих и прочитај је.

▲ Споменик стрељаним ђацима одељења V3 Крагујевац

Занимљивост

У Други светски рат биле су укључене све највеће светске силе. Борбе су се водиле на више континената и у њима је учествовало више од 70 народа и територија. Прва жртва овог рата је био један Пољак, а последњи војник који се предао био је Јапанац који се крио у џунгли на Филипинима. Он се предао 1974. године, 29 година после завршетка рата.

Проверавамо научено

1. Како је формирана Краљевина Југославија и ко је био на њеном челу?
2. Који догађај означава почетак Другог светског рата на тлу Србије?
3. Који покрети у борби против окупатора су настали у Југославији?
4. Како је завршен Други светски рат?
5. Шта је Халијард?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Стварање Југославије и Други светски рат

1. Између два светска рата Краљевина у којој је била Србија је два пута мењала назив. Напиши називе тих краљевина.

назив државе

2. Допуни реченице тако да искази буду тачни.

Други светски рат је почео нападом _____ на _____ 1939. године. У Краљевини Југославији Други светски рат је почео немачким _____ Београда 6. априла _____. године.

3. Заокружи слово испред тачног одговора. Други светски рат је трајао:

а) 4 године б) 3 године в) 5 година г) 6 година.

4. Обој поље у ком је написан повод почетка Другог светског рата.

Бомбардовање Београда немачким авионима.

Напад Немачке на Пољску 1939. године.

Нерешени сукоб Бугарске и Италије из Првог светског рата.

Неравномерна подела богатства између САД и Пољске.

5. Плаво обој поље у коме је написана година почетка Другог светског рата, жуто обој поље у ком је означен почетак Другог светског рата у Краљевини Југославији, а зелено поље у ком је написана година завршетка Другог светског рата.

1938.	1939.	1940.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

6. Уколико је тврдња тачна, заокружи слово **T**, а уколико је нетачна, заокружи слово **H**.

Други светски рат је трајао до 1944. године.

T **H**

Силе осовине су чиниле Јапан, Италија и Немачка.

T **H**

Краљ Петар II и влада су остали у земљи током трајања Другог светског рата.

T **H**

Други светски рат је окончан предајом Јапана.

T **H**

7. Којим догађајем је започео Други светски рат у Југославији?

8. Напиши име последњег владара из династије Карађорђевића.

9. Испод слике напиши име историјске личности и назив војске коју је предводио.

10. Заокружи називе већих битака у Другом светском рату.

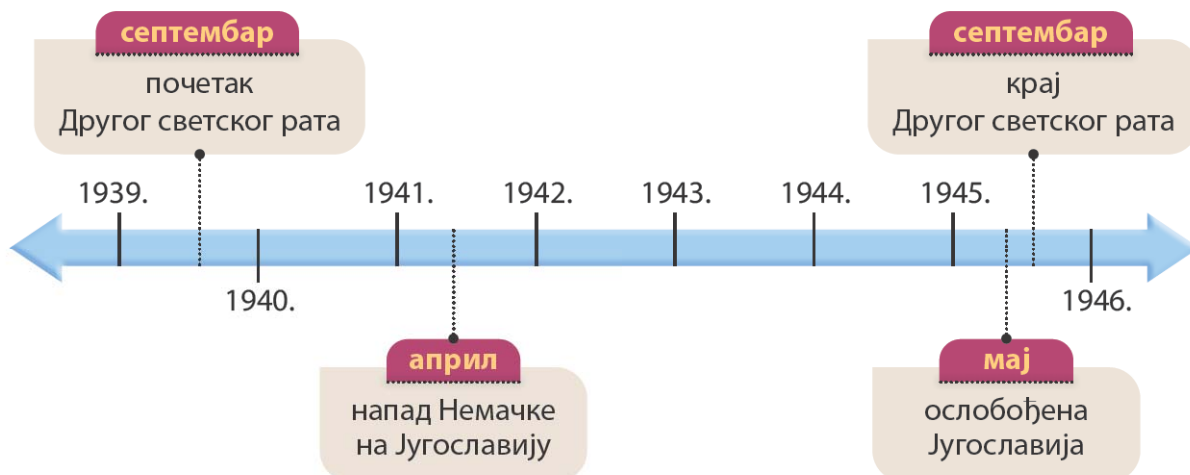
Битка на Маљену Битка код Смедерева

Битка на Козари Битка на Неретви Битка на Сутјесци

Битка на Ибру Битка на Фрушкој гори

Нова Југославија, њен распад и настанак нових држава

Србија је ушла у Други светски рат априла 1941. године као део Краљевине Југославије на чијем челу је био малолетни краљ Петар II Карађорђевић. После великих страдања народа целе Југославије у рату, формирана је нова држава на чијем челу више није био краљ, већ председник – Јосип Броз Тито.

На просторима некадашње Краљевине Југославије настала је нова држава – Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ), која је касније променила име у **Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ)**. Све до смрти 1980. године, Јосип Броз Тито био је председник СФРЈ.

▲ Застава и грб СФРЈ

СФРЈ је била држава која је имала више од 20 милиона становника. Била је подељена на шест република: Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Србију, Црну Гору и Македонију. У саставу Србије су биле и две аутономне покрајине: Војводина и Косово и Метохија. Главни град државе био је Београд.

После Другог светског рата на простору некадашње Краљевине Југославије настала је нова држава која се најдуже звала **Социјалистичка Федеративна Република Југославија**. Састојала се из шест република, а у саставу Србије су биле две покрајине. Њен председник је до смрти 1980. године био **Јосип Броз Тито**.

После рата приступило се обнови разрушене Југославије. Организоване су бројне радне акције којима се прикључило становништво. Поново су изграђене саобраћајнице. Отвара се све више фабрика. У Крагујевцу је отворена фабрика аутомобила, а у Нишу фабрика радио и ТВ апарата. Пољопривредна производња је била олакшана употребом механизације – трактора и комбајна. У потрази за послом све више становника сеоских области се сели у градове, а део становништва одлази и на рад у иностранство.

▲ „Фића” произведен у Крагујевцу

▲ Телевизор произведен у Нишу

Деценију после смрти Тита, током **1991. и 1992.** године, поједине републике одлучиле су да се осамостале и оснују независне државе, мимо постојећег Устава и воље других република. Избили су **нови ратови** који су трајали до новембра **1995.** године. Од бивших република СФРЈ на Балкану су настале нове државе: Словенија, Хрватска, данашња Северна Македонија, Босна и Херцеговина и Савезна Република Југославија (СРЈ), коју су чиниле Србија и Црна Гора.

Крајем деведесетих година 20. века избијају немири у српској покрајини Косово и Метохија, где су већинско становништво чинили Албанци, а мањинско Срби.

Велике светске силе окупљене у најјачем војном савезу – **НАТО** оптужиле су Србију да је употребила превелику силу на територији своје покрајине када је бранила неалбанско становништво и започеле су бомбардовање. Напад НАТО сила на Савезну Републику Југославију почео је **24. марта 1999.** године и трајао је 78 дана.

Последице НАТО бомбардовања
и данас су видљиве у Србији ►

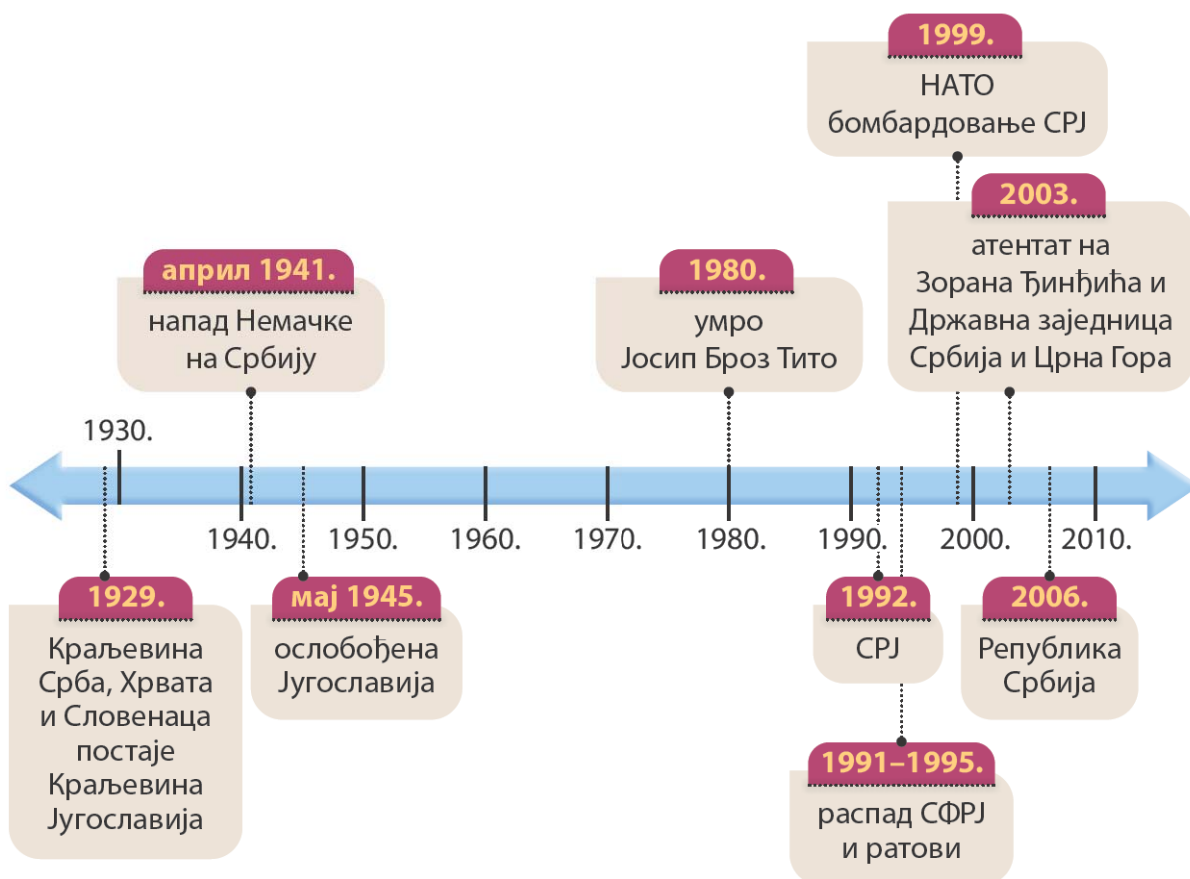
Страдали су бројни цивили, уништени су војни објекти, али и многобројни мостови, путеви, пруге, аеродроми... На територију Косова и Метохије послате су међународне снаге да чувају мир.

Током **2000.** године десиле су се битне политичке промене у држави. У марту **2003.** године извршен је атентат на премијера Србије **Зорана Ћинђића**. Током 2003. године Савезна Република Југославија мења име у Државну заједницу Србија и Црна Гора.

Када је **2006.** године Црна Гора иступила из заједнице, Република Србија је постала независна држава. Иако је Косово прогласило независност 2008. године, Србија, као и велики број држава света, никада Косово и Метохију нису признали као независну државу.

У ратовима који су трајали од почетка до средине деведесетих година 20. века **СФРЈ се распала** на мање независне државе.

Србија и Црна Гора 1999. године нашле су се под бомбама најјачег војног савеза на свету – НАТО. Када је Црна Гора **2006.** године иступила из заједничке државе, Србија је после 88 година, од оснивања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, опет постала самостална и независна – **Република Србија**.

Занимљивост

Химна СФРЈ била је „Хеј Словени“. Уз помоћ неког одраслог можеш да прочиташ QR код и да послушаш један њен део.

Повезивање знања

Химна „Боже правде“ била је химна Кнежевине Србије и Краљевине Србије до 1918. године, до формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Уз мања прилагођавања опет је постала химна у време Краљевине Југославије. Од 2004. године је поново постала химна Републике Србије.

Трагови времена

Распадом југословенске државе Република Србија је постала самостална држава. Народи држава које су настале од бивших република СФРЈ и даље имају много тога заједничког: рођаке, пријатеље, културу, језик, историју, музику, спорт... Зато је важно да у будућности негујемо пријатељство и толеранцију према народима са којима смо некада живели у једној држави.

Проверавамо научено

1. Како се звала држава у којој је била Србија, а која је настала после Другог светског рата?
2. Када је дошло до распада СФРЈ?
3. Наведи називе држава које су настале распадом СФРЈ.
4. Које године је НАТО напао СРЈ?
5. Када је Република Србија постала независна држава?
6. На који начин је обновљена разрушена Југославија?
7. Које нове фабрике су отворене?
8. Где и зашто се сели становништво из сеоских области?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Нова Југославија, њен распад и настанак нових држава

1. Допуни реченице.

Србија је ушла у _____ светски рат априла _____. године као део Краљевине _____ на чијем челу је био малолетни краљ _____.

После великих страдања народа целе _____ у рату, формирана је нова држава на чијем челу више није био _____, већ председник.

2. Допуни реченице.

Након Другог светског рата настаје нова држава _____ која касније мења име у _____. Све до смрти, _____ године, њен председник је био _____.

3. Напиши како се обнављала разрушена Југославија након Другог светског рата.

4. Зашто се становништво села након Другог светског рата сели у градове, а део одлази у иностранство? Обој поље са тачним одговором.

бољи временски услови

потрага за послом

доступност машина за обраду земље

краће радно време

5. Обој поља у којима су написани називи данашњих држава које су настале распадом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

Северна Македонија

Босна и Херцеговина

Словенија

Црна Гора

Бугарска

Хрватска

Румунија

Мађарска

Албанија

Србија

6. Напиши назив државе коју су 1992. године прогласиле Србија и Црна Гора.

7. Подвуци годину која означава промену имена државе Србије и Црне Горе у Државну заједницу Србија и Црна Гора.

2000.

2002.

2003.

2006.

8. Заокружи слово испред тачне тврдње.

а) Србија и Црна Гора су основале заједничку државу СФРЈ.

б) Словенија и Хрватска су 1992. године основале државу Савезну Републику Југославију.

в) Главни град СФРЈ је био Сарајево.

г) Србија постаје поново независна држава 2006. године.

9. Обој поље у којем је написана година када су НАТО снаге бомбардовале Савезну Републику Југославију.

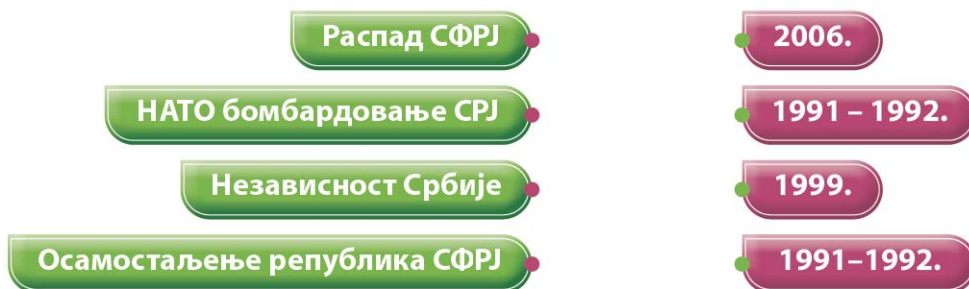
2001. године

1999. године

1990. године

2009. године

10. Повежи историјске догађаје са годинама у којима су се догодили.

11. Савин дека је рођен 1936. године, а умро 2007. године. Свој животни и радни век је провео у Нишу. Напиши по реду називе држава у којима је живео.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ

Светски ратови и распад Југославије

1. Када се збио Први светски рат? Обој поље са тачним одговором.

1

У првој половини 20. века.

Средином 20. века.

Крајем 19. века.

Крајем 20. века.

2. Прецртај називе држава које нису припадале Силама Антанте (Савезници).

4

Србија Русија Аустроугарска Италија Бугарска Француска
Велика Британија Турска Сједињене Америчке Државе Румунија Немачка

3. У поље стави знак ✓ ако је одговор тачан, а ако је нетачан стави знак ✗.

4

- ☐ Повод за почетак Првог светског рата је било убиство аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда.
- ☐ Гаврило Принцип је извршио атентат на Франца Фердинанда у Београду.
- ☐ Атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда се догодио на Видовдан, 28. јуна 1914.
- ☐ Узрок почетка Првог светског рата је тежња великих сила за проширивањем територије и стварање новог светског поретка.

4. Напиши ко је био на челу Србије за време Првог светског рата.

1

5. Попуни табелу.

4

	Име и презиме војсковође	Назив битке у којој је предводио српску војску у Првом светском рату
		
		

6. Допуни реченице да искази буду тачни.

Српска војска се након преласка преко _____ планина и опоравка на острвима _____ и _____ прикључује француској и енглеској војсци на _____ фронту.

7. Заокружи **ДА** уколико је тврдња тачна, а **НЕ** уколико је нетачна.

Дан примирја у Првом светском рату се прославља 21. новембра.

ДА НЕ

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је настала 1. децембра 1918. године.

ДА НЕ

Назив државе Краљевина Југославија настао је 1929. године.

ДА НЕ

Краљ Александар I Карађорђевић убијен је у Марсељу 1934. године.

ДА НЕ

8. Заокружи назив земље која је у Првом светском рату била савезник Србије, а у Другом светском рату је припадала Силама Осовине.

СССР, САД, Италија, Велика Британија, Француска

9. На линијама напиши називе покрета који су се на територији Југославије током Другог светског рата борили против окупатора.

10. Заокружи називе битака у Другом светском рату.

Битка на Неретви Битка на Љубићу Битка на Козари Битка на Чегру

11. На лентама времена означи трајање два светска рата.

Први светски рат

1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919.

Други светски рат

1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945.

12. Поред назива државе напиши годину њеног настанка.

држава	година настанка
Савезна Република Југославија	
Државна заједница Србија и Црна Гора	

13. Заокружи годину кад је Црна Гора иступила из заједнице, а Република Србија постала независна држава.

1992.

2003.

2006.

2008.

Одлично
урађено!

32–29

Веома се
трудиш!

28–24

Добро је,
можеш боље!

23–19

Више се
потруди!

18–11

Понови градиво
и биће боље!

10–0

Укупно:

Научили смо

Прошлост, живот у далекој прошлости

Срби се досељавају на Балканско полуострво у 7. веку.

Владарска породица Немањића

Оснивач: Стефан Немања

Стефан
Првовенчани

Самосталност српске цркве:
Свети Сава

краљ
Милутин

Највећа територија Србије:
цар Стефан Душан

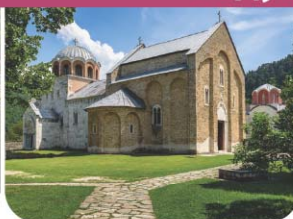

Последњи владар: цар Урош V

Задужбине

▲ Хиландар

▲ Студеница

▲ Жича

▲ Грачаница

Живот у доба Немањића

Пад под турску власт

▲ Кнез Лазар
Хребељановић

Кнез Лазар Хребељановић
(престоница Крушевац) –

↓
Косовска битка 1389. године

↓
деспот Стефан Лазаревић
(престоница Београд)

↓
деспот Ђурађ Бранковић
(престоница Смедерево)

↓
Пад деспотовине 1459. године

▲ деспот Стефан
Лазаревић

Први српски устанак

1804–1813. године
Ђорђе Петровић Карађорђе
Орашац

Други српски устанак

1815. године
Милош Обреновић
Таково

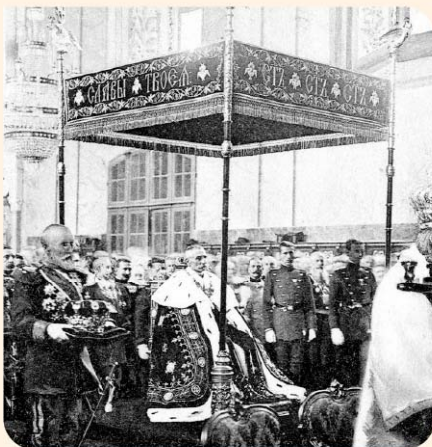

Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава

Милош Обреновић, кнежевина (1830. године) – Михаило Обреновић, кнежевина –
Независност 1878. године – Милан Обреновић, краљевина (1882. године)

Први светски рат

краљ Петар Први Карађорђевић

Трајање: од 1914. до 1918.

Повод: убиство аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда у Сарајеву, 28. јун. 1914.

атентатор

Гаврило Принцип

Битке: Церска, Колубарска

Војсковође:

Војвода
Степа Степановић

Војвода
Живојин Мишић

1915/1916. Повлачење преко Албаније

1918. Пробој Солунског фронта, ослобођење Србије

Стварање Југославије и Други светски рат

1918. стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

1929. Краљевина Југославија

Краљ Александар I Карађорђевић Ујединитељ

Трајање: од 1939. до 1945.

6. април 1941. – Немачка бомбардује Београд

Краљ Петар Други Карађорђевић,
последњи владар династије Карађорђевића

▲ Краљ Александар I
Карађорђевић

▲ Краљ Петар II
Карађорђевић

Антифашистички покрети:

Партизански покрет –
Јосип Броз Тито

**Југословенска војска у отаџбини
(четнички покрет)** –
Драгољуб Дража Михаиловић

Неретва, Сутјеска, Козара...

Халијард...

крај рата 2. септембар 1945, пораз Јапана

Распад југословенске државе и настанак нових држава

Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ)
Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ)

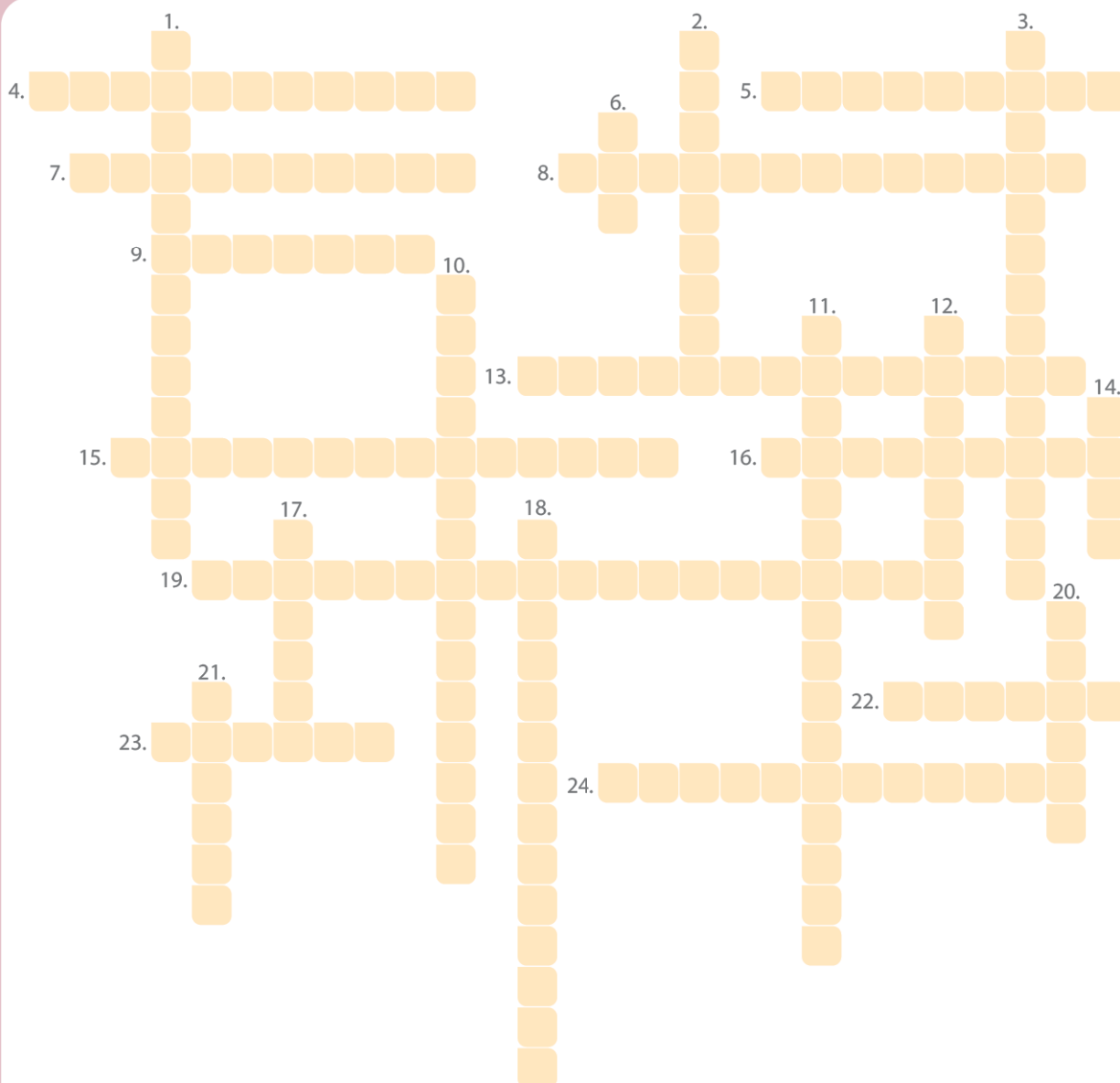
◀ застава
СФРЈ

◀ грб
СФРЈ

химна
„Хеј Словени”

Престоница Београд, председник Јосип Броз Тито
грађански ратови, распад државе
Данашње државе настале после ратова 1991–1995
Словенија, Хрватска, Северна Македонија, Босна и Херцеговина,
Црна Гора, Србија.
2003. – Државна заједница Србија и Црна Гора
2006. – Србија независна држава

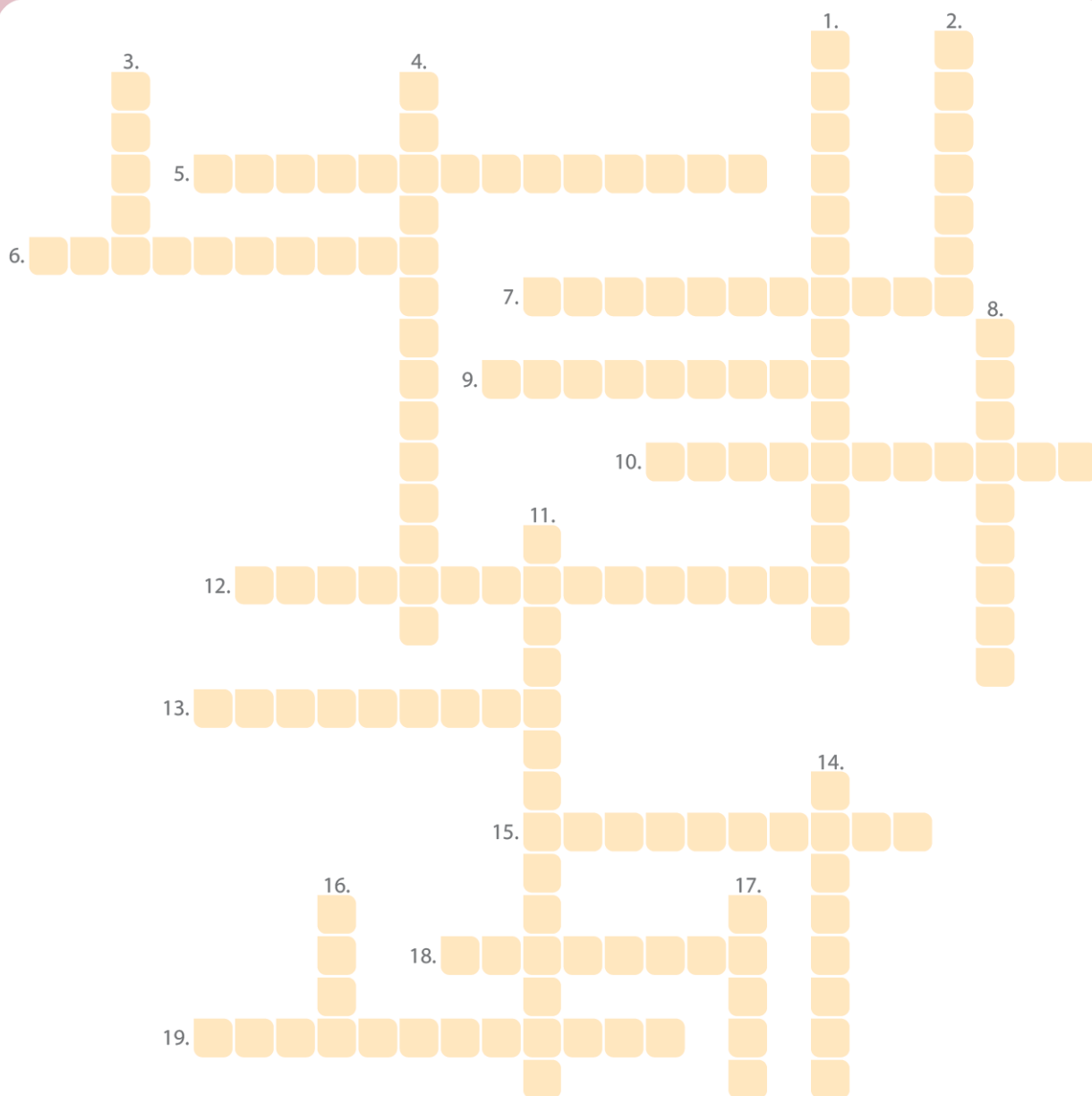

Водоравно

4. Догађај у коме су дахије убиле српске кнезове.
5. Вођа Првог српског устанка.
7. Град који је био прва престоница Кнежевине Србије.
8. Државни празник који се обележава 15. и 16. фебруара.
9. Централно место у кући око ког се окупљала породица.
13. Јунак који је погинуо у бици на Чегру.
15. Вођа Другог српског устанка је био...
16. Име полуострва на које су се доселили Словени.
19. Последњи владар из династије Обреновић
22. Место у коме је подигнут Први српски устанак.
23. Вође јаничарских јединица у Београдском пашалуку.
24. Оснивач династије Немањић.

Усправно

1. Назив династије која је владала Србијом после Мајског преврата.
2. Задужбина Стефана Немање у близини Краљева.
3. Први устав Кнежевине Србије.
6. Престоница Стефана Немање.
10. Назив државе за време владавине Милана Обреновића.
11. Владар династије Обреновић који је добио кључеве града Београда 1867. године.
12. Династија која је владала Србијом од краја 12. до средине 14. века.
14. Титула коју је имао Ђорђе Петровић Карађорђе.
17. Народ је цара Уроша V звао...
18. Време у коме је прошло више десетина векова или милинијума.
20. Део града Београда где је саграђен храм Светог Саве.
21. Други српски устанак је почео у месту...

Водоравно

5. Син краља Петра Првог Карађорђевића.
6. Име града у ком је извршено масовно стрељање грађана и ђака.
7. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца 1929. постаје Краљевина...
9. Други назив за Први светски рат.
10. Назив битке у којој је командовао Степа Степановић.
12. Други назив за повлачење преко Албаније.
13. Други назив за силе Антанте.
15. Владар династије Карађорђевић, наследник краља Александра I је...
18. Назив државе која је од 2003. године чинила државну заједницу са Србијом.
19. Командант Колубарске битке.

Усправно

1. Рат који је трајао од 1939. до 1945. године.
2. Силама Осовине су припадале Јапан, Италија и...
3. Надимак вође четничког покрета Драгољуба Михаиловића.
4. Аустроугарски престолонаследник на ког је извршен атентат у Сарајеву 1914. године.
8. Српско војничко гробље у Солуну.
11. Атентатор на аустроугарског престолонаследника.
14. Велике битке у Другом светском рату су биле на рекама Неретви и ...
16. Надимак вође партизанског покрета Јосипа Броза.
17. Име државе чијим је поразом окончан Други светски рат.

... да се међу собом
разликујемо по:
полу, способностима,
старости и
интересовањима.

ЗНАМ...

... шта значи
здрав начин
живота и како да
се заштитим од
неких заразних
болести.

... да препознам
своја осећања и
животне потребе;
ко чини моје
окружење; која су
моја права и шта су
моје обавезе.

ТО САМ ЈА

... да је човек природно, друштвено и свесно биће.

САЗНАЋУ...

... какве се све промене догађају у пубертету.

... како да се заштитим од лоших страна употребе дигиталних уређаја.

Човек је природно, друштвено и свесно биће

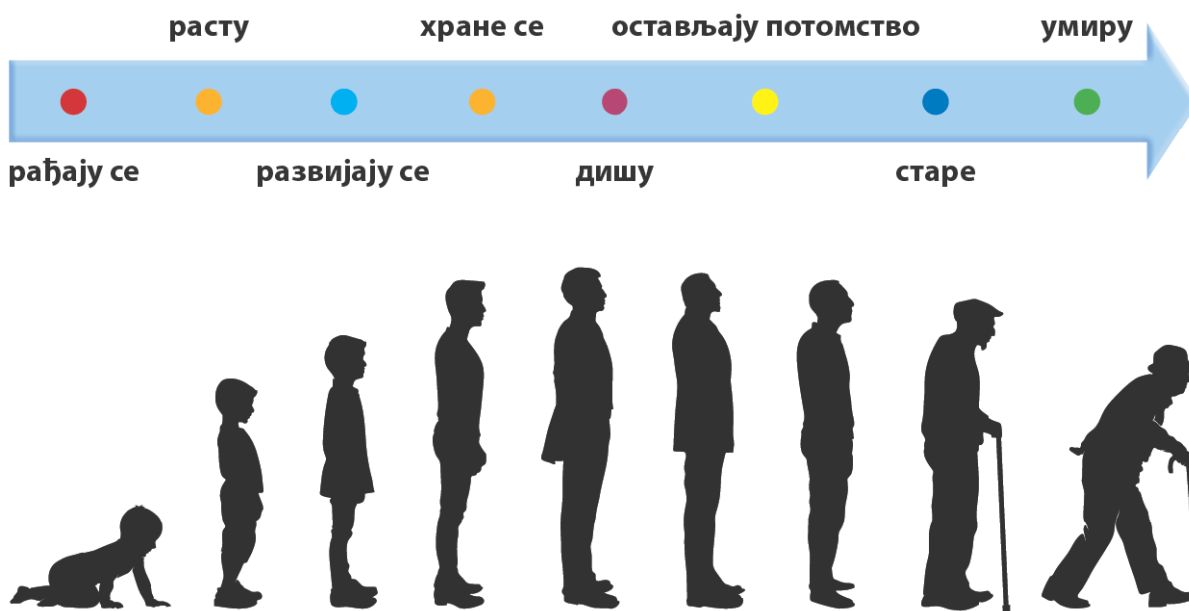
Замисли да си истраживач у великом, чудесном свету природе. Свуда око тебе нешто расте, мења се, дише, храни се, оглашава се и креће се. Птице лете, дрвеће расте, пси лају, а ти?

Ти размишљаш, играш се, учиш, смејеш се, причаш и одрасташ.

Да ли се некада запиташ шта је то што човека чини живим бићем? Шта имаш заједничко са мачком, стаблом јабуке или рибом у акваријуму?

Сва жива бића имају неке заједничке особине: **рађају се, дишу, храни се, расту, развијају се, остављају потомство, старе** и **умиру**.

Пошто припада сисарима, бићима која мајке рађају и по рођењу их хране мајчиним млеком, човек је веома сличан неким животињама.

▲ Сисари

Као и већина животиња, имамо главу, труп, удове, кожу прекривену длаком. Имамо и сличну грађу, распоред мишића и костију. Имамо сличне уши и очи. Многи сисари, као и човек, имају пет прстију.

А по чему се разликујемо од сисара и осталих живих бића?

Од осталих живих бића човек се разликује по **говору, усправном ходу** и способности да **размишља** и **закључује**.

Човек је живо биће и део је природе, али је и посебан јер има способност да хода усправно, да размишља, говори, пише, чита, учи, смеје се, планира активности.

Човек користи машине и алате за рад помоћу којих стално побољшава услове живота. Истовремено, човек делује на природу и прилагођава је сопственим потребама: гради путеве, мостове, подиже насеља, крчи шуме или пошумљава, подиже бране на рекама... На тај начин човек мења животну околину.

Човек користи алате и утиче на природну средину тако што је мења и прилагођава себи. Човек је **разумно** и **свесно биће**.

Погледај слике и испричај шта видиш на њима. Шта је заједничко на свим сликама?

Људи живе у заједници, удружују се и тако лакше излазе на крај са многим животним изазовима. Људи се међу собом разликују по изгледу, навикама, обичајима, правилима, али је свима заједничко да имају способност да негују сарадњу, солидарност, толеранцију, хуманост, да могу да прихвате различитости.

Људи живе заједно и помажу једни другима. Човек је **друштвено биће** – воли да буде у друштву других људи.

Најважнија и основна заједница у којој човек живи је породица. У породици се сви брину једни о другима и помажу једни другима. Људи су део и других заједница: школе, спортских клубова, села, града и државе у којој живе. Све су то групе људи који живе и раде заједно.

Занимљивост

Према најновијим истраживањима научника који покушавају да направе породично стабло свих људи на свету, сви потичемо са истог простора. Истраживање је доказало да су први људи живели пре више од милион година на простору Африке.

Повезивање знања

Подсети се колико књижевних дела из твоје читанке има за тему другарство и наброј три омиљена наслова с овом темом. Великом броју уметника кроз векове је инспирација била усамљеност, управо јер је човек друштвено биће коме самоћа тешко пада.

Србија и ја

Имамо право да уживамо у друштву, али и обавезу да мислимо о онима који некада могу да се осећају усамљени. Наши старији суграђани, пензионери, често живе сами. Због болести и немоћи нису у могућности да често излазе, крећу се и друже са осталим људима. Зато су често усамљени, а ми им можемо помоћи ако издвојимо мало нашег времена и попричамо са њима.

Еколошка патрола

Није само човек друштвено биће, већ и многе животиње. Птице лете у јатима, пчеле живе у ројевима, бизони и слоновии у крдима... Друштвеност је нарочито изражена код сисара, а примећено је да су они, као и човек, способни да уче, преносе знање и брину једни о другима, па чак и да тугују.

Проверавамо научено

1. Шта је заједничко свим живим бићима?
2. Наведи по чему се човек разликује од осталих живих бића.
3. Објасни зашто кажемо да је човек друштвено биће.

Пубертет

Огњен и Емилија су добри другари из истог одељења. У последње време примећују да се догађају неке промене и њима и њиховим другарима.

Огњенова бака каже да он расте као из воде. Он понекад не зна да објасни како се осећа и све му је чудно. Не игра се више као раније. И Емилија примећује да јој се тело мења. Често пожели да буде сама, да размишља о себи и односу с другима. Понекад се наљути, а ни сама не зна зашто.

Обоје осећају као да почиње нешто ново и непознато, али нису сигурни шта. А онда им је учитељица једног дана објаснила да не треба да брину јер улазе у нови период живота – у пубертет.

Шта је то пубертет? Како и зашто долази? Шта све са собом пубертет носи и како да разумемо промене које нам се дешавају?

Пубертет је период у животу када се наше тело убрзано развија и када се код човека догађа физичко и полно сазревање. Свако људско биће пролази кроз период пубертета који траје више година.

Време уласка у пубертет и његово трајање разликује се од особе до особе, а свима је заједничко да им се тело мења. У пубертету, девојчице и дечаци убрзано расту, појављују им се длачице на лицу и телу. Девојчицама почињу да расту груди и тело добија облик одрасле жене. Код дечака глас постаје дубљи и почињу да им се јасно виде мишићи. У овом периоду и девојчице и дечаци могу имати проблеме са бубуљицама, коса им постаје маснија, више се зноје и морају више да воде рачуна о хигијени.

Промене се не дешавају само на телу, већ и у понашању. Осећања као да су интензивнија него раније. Понекад нас савладају туга и љутња а да не знамо тачно зашто, а понекад само желимо да будемо сами. Више обраћамо пажњу на то шта други мисле о нама, постајемо стидљивији, имамо прве симпатије.

Може нам се чинити и да нас околина не разуме, нарочито родитељи. Имај разумевања и за њих, јер и они треба да се привикну да више ниси дете и да постајеш одрастао човек или жена.

У овом раздобљу веома је важно да се бринеш о себи, пре свега о свом здрављу.

Треба редовно да се умиваш и тушираш и једеш здраву храну.

Важно је да довољно спаваш, да се крећеш и да вежбаш.

Тако ће твоје тело и ум здраво сазревати, а ти ћеш се осећати боље и сигурније у себе. Ако те ипак нешто брине или збуњује, увек можеш да разговараш са родитељима, учитељима, школским психологом или лекаром.

Повезивање знања

Подсети се „Космонаутске песме“ Мирослава Антића из твоје читанке. У овом делу је описан однос дечака који је ушао у пубертет и његовог оца. Подсети се и по чему знаш да је јунак овог дела у пубертету.

Еколошка патрола

Због честог знојења, у пубертету велики број твојих вршњака почиње да користи дезодоранс. Уколико користиш дезодоранс, користи онај који је направљен на биљној бази, без додатака хемијских супстанци. На тај начин ћеш бринути о свом здрављу, али и о очувању природе.

Проверавамо научено

1. Шта је пубертет?
2. Зашто се дешавају промене у телу у време пубертета?
3. Наведи које се промене догађају на телу код девојчица и дечака.
4. Како се то све човек другачије осећа у периоду пубертета?
5. Како можемо бринути о свом здрављу у овом периоду?
6. Објасни због чега је хигијена посебно важна током пубертета.

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Човек – природно, друштвено и свесно биће и пубертет

1. Наведи три особине које су заједничке свим живим бићима.

_____ , _____ , _____

2. Зашто кажемо да је човек друштвено биће?

3. На линији поред тачне тврдње напиши слово **Т**, а поред нетачне слово **Н**.

а) Сва жива бића имају способност да размишљају. _____

б) Током одрастања код људи се мења само изглед. _____

в) У пубертету могу да се појаве бубуљице. _____

г) Човек је друштвено биће. _____

4. Линијом повежи сваку особину са објашњењем.

Раст и развој

Остављање потомства

Исхрана

• Стварање новог живота.

• Промене у физичком изгледу.

• Добијање енергије из хране.

5. Попуни табелу тако што ћеш уписати по три промене које се догађају нашем телу и нашим осећањима током пубертета.

Промене у пубертету	
тело	осећања

6. Заокружи слова испред тачних одговора. Шта је важно да радимо у пубертету како бисмо остали здрави?

а) Једемо чоколаду сваки дан.

б) Водимо рачуна о хигијени тела.

в) Редовно спавамо.

г) Вежбамо и крећемо се.

д) Избегавамо здраву храну.

7. Коме треба да се обратиш да ти помогне у вези са свим недоумицама које имаш у вези са пубертетом?

Паметно и безбедно користим интернет

Саша воли да на дигиталним уређајима игра игрице и гледа смешне видео-клипове. Једног дана, док је играо игрицу, стигла му је порука од непознате особе. Писало је: „Имам кул видео, погледај!” Није му било пријатно што је добио поруку од незнанца. Размишљао је да ли ипак да погледа видео који му је стигао. Онда се сетио да је учитељица рекла да никад не причамо с непознатим особама преко интернета. Показао је поруку мами, а она је рекла: „Браво, Саша! Тако се паметно и безбедно користи интернет!”

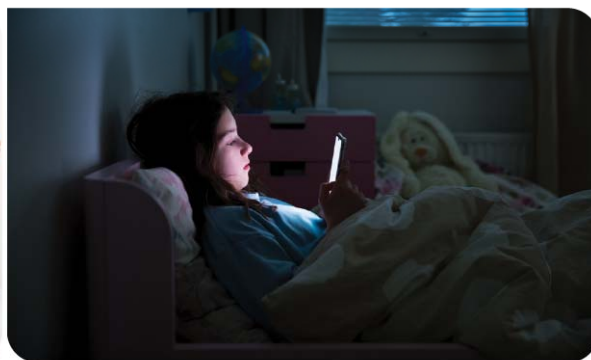

◀ Саша је исправно поступио када је мами показао поруку

Данас је живот готово незамислив без различитих дигиталних уређаја и интернета. Уз помоћ њих гледамо филмове, слушамо музику, разговарамо с другарима, шаљемо поруке или играмо игрице. Све то може бити занимљиво и корисно, али је важно да знамо како, зашто и колико дуго користимо дигиталне уређаје.

Дигитални уређаји и интернет имају много корисних страна, али истовремено морамо да их користимо пажљиво и одговорно.

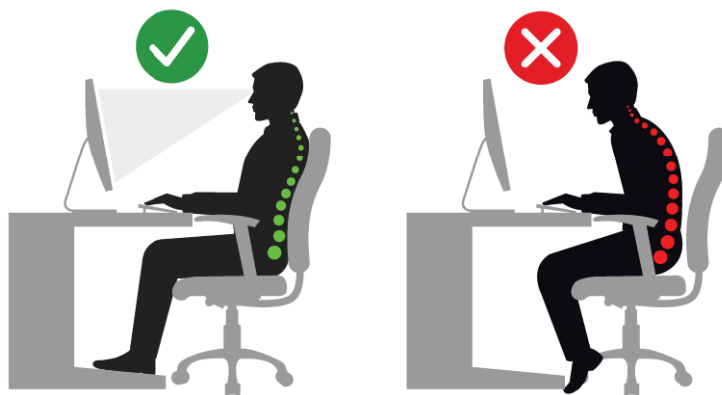
Када предуго гледаш у екран дигиталног уређаја, губиш осећај за време, што може да изазове осећај нервозе. Очи се умарају, може да почне да те боли глава, да ти трну врат и леђа. Док користиш дигиталне уређаје, мање се крећеш, а може и да ти се поремети сан. Чак и када завршиш с коришћењем уређаја, тешко се враћаш у стварност. Уобичајене активности више ти не изгледају тако занимљиво, а то није добро. Зато је важно да дигиталне уређаје користиш умерено, и да сваки дан издвојиш време за игру у природи, трчање, дружење с другарима. Ништа не може да замени осмех, загрљај, жмурке у дворишту или вожњу бицикла са друштвом из краја!

▲ Неумерено коришћење дигиталних уређаја може да нас чини нервознима и да нам поремети сан

Дуго и неправилно седење за рачунаром може да остави трајне последице на твоје тело. Зато је важно да научиш да правилно седиш за рачунаром.

Битно је како седимо за рачунаром ►

Монитор рачунара треба да буде постављен тако да буде благо нагнут уназад. Столица треба да има наслон за руке, а њена висина треба да је подешена тако да врх монитора буде у висини очију. Ноге и стопала треба да су скупљени и паралелни тако да стопала леже на поду.

Употреба интернета такође крије неке замке. Интернет је свет који не постоји у стварности већ се налази „унутар екрана“, па га називамо виртуелни свет. У том свету можемо срести људе које никада нисмо видели или упознали и не можемо да знамо да ли је оно што пишу истина. Они могу да тврде да су твоји вршњаци, а да су то заправо одрасли људи који имају лоше намере. Могу да ти постављају питања о твом имену, о твојој адреси и школи у коју идеш, о томе када су ти родитељи код куће. Зато је важно да на таква питања не одговараш, а да преко интернета комуницираш само са особама које познајеш у стварном животу – другарима, члановима породице, учитељима...

▲ Преко интернета не треба да комуницираш с непознатим особама, а ако те нешто узнемири, пријави одраслима

Ако на друштвеним мрежама или неким другим садржајима до којих долазиш путем интернета наиђеш на нешто непримерено, на неку непријатну поруку или нешто што те узнемирава, вређа или чини да се постидиш, одмах се обрати одраслој особи од поверења – родитељима, учитељима или неком другом ко може помоћи.

Важно је да пазиш и шта објављујеш када користиш интернет. Све што се једном објави на интернету – слика, коментар, видео – остаје тамо заувек. То значи да неко касније може да то преузме, искористи без твог знања или злоупотреби. Злонамерни људи могу да преузму твоје фотографије или фотографије твојих другара које си ти објавио да их деле другима и тако повреди тебе и твоје пријатеље, твоја и њихова осећања. Зато увек пре него што нешто објавиш добро размисли и ако се двоумиш – немој објављивати. Туђе фотографије никад не објављуј без дозволе.

Упутство за безбедно коришћење интернета

1. Не откривај своје лозинке ником, осим својим родитељима или старатељима.
2. Не објављуј личне податке на интернету – у коју школу идеш, адресу становања, број телефона.
3. Не прихватај захтеве за пријатељство од особа које не познајеш.
4. Увек имај на уму да све што једном објавиш на интернету остаје тамо заувек.
5. Немој да шаљеш поруке, фотографије, видео-клипове и остале садржаје непознатим особама.
6. Никада не иди на састанак са особом коју упознаш на интернету а да то не знају твоји родитељи.
7. Не ругај се, не исмевај своје другаре и не пиши коментаре када осећаш љутњу и бес.
8. Не отварај линкове из непознатих мејл адреса и научи како да блокираш непримерене рекламе.
9. Не претеруј са употребом интернета и видео-игрица, јер то може да утиче на твоје здравље.
10. Ако те неко узнемирава, вређа, уцењује или прети путем интернета, одмах обавести своје родитеље, старатеље, наставнике или позови број **19833**.

Занимљивост

Интернет прикључак има више од две трећине становништва Србије. Више од девет десетина становника Србије користи мобилни телефон и има профил на друштвеним мрежама.

Еколошка патрола

Када пожелиш нови телефон, таблет или рачунар, иако те постојећи добро служи, запитај се да ли ти је заиста потребан или га желиш само зато што је у питању новији модел. Дигитални отпад представља све већи проблем. Старе дигиталне уређаје никако не треба да одлажеш у обичан отпад. Већина мобилних оператера данас даје попуст на нови уређај ако им однесеш стари, а постоје и посебна места на којима се одлажу дотрајали дигитални апарати.

Проверавамо научено

1. Када и зашто најчешће користиш рачунар и телефон?
2. Наведи користи које имаш од употребе рачунара, телефона и интернета.
3. Објасни зашто није безбедно комуницирати с непознатима на интернету.
4. Зашто треба да водиш рачуна шта објављујеш на интернету?
5. Како прекомерна употреба дигиталних уређаја и гледање у екран утичу на здравље?
6. Опиши како се правилно седи за рачунаром.
7. Које треба да се обратиш ако ти неко пошаље непримерену поруку путем дигиталних уређаја?

УТВРДИ ЗНАЊЕ

Паметно и безбедно користим интернет

1. Заокружи слово испред тачног одговора.
Све што се једном објави на интернету – слика, коментар, видео остаје тамо...

а) пет сати. **б)** један до два сата. **в)** заувек. **г)** један дан.

2. Обој поља са тачним одговорима.
Рачунар и интернет користимо да бисмо:

учили	писали непознатим особама	тражили информације
цртали	слушали музику	гледали непримерене садржаје

3. Испред примера безбедног понашања на интернету у ☐ стави ✓.

- ☐ Користим интернет у присуству родитеља.
☐ Прихватам пријатељства од непознатих.
☐ Не шаљем своје податке.
☐ Постављам све своје слике.
☐ Питам родитеље пре него што нешто поделим.

4. Заокружи слово испред тачног одговора. Шта треба да урадиш ако добијеш поруку од непознате особе?

а) Одговориш одмах. **б)** Обришеш поруку.
в) Покажеш поруку одраслој особи. **г)** Одговориш кад останеш сам/сама код куће.

5. На линији напиши слово **Т** ако је тврдња тачна, или слово **Н** ако није тачна.

а) Када се неко представља као дете, увек говори истину. _____
б) Прекомерна употреба мобилног телефона штити наше здравље. _____
в) Увек треба да покажемо родитељу поруку која нам је чудна. _____

6. Попуни табелу. Уколико тврдња означава корисну активност, упиши реч корисно, а ако означава штетну активност, упиши реч штетно.

Активност	Корисно / штетно
Читање лектуре на таблету.	
Разговор са особама које не познајемо на интернету.	
Игре у природи.	
Гледање у екран четири сата.	

7. Објасни шта значи „интернет је добар слуга, али лош господар“.

Научили смо

Биљке, животиње и људи

- Расту и развијају се.
- Дишу.
- Хране се.
- Остављају потомство.
- Старе.
- Умиру.

Човек

- Говори.
- Усправно хода.
- Разумно, свесно и друштвено биће.

Пубертет

- Пубертет је период у животу када настају промене у физичком и полном сазревању.

За здрав живот важни су:

- хигијена
- сан
- здрава храна
- вежбање

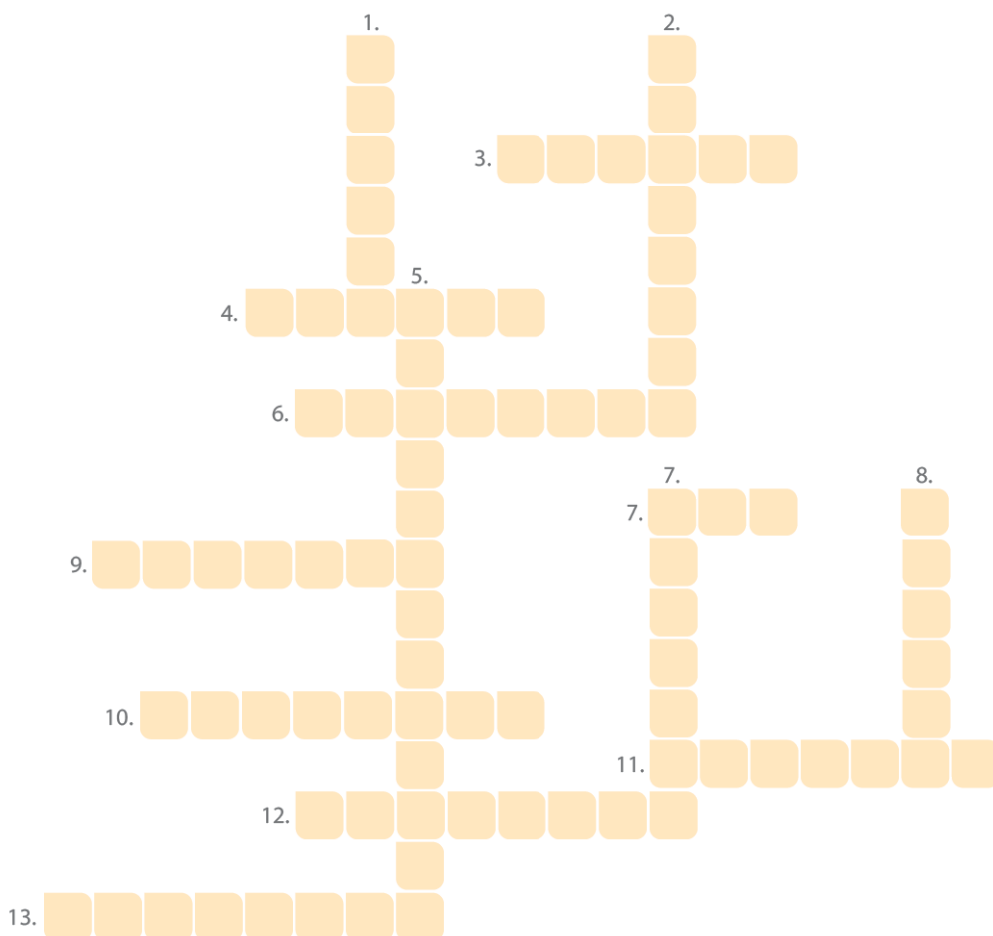
ДИГИТАЛНИ УРЕЂАЈИ – КАКО ИХ КОРИСТИТИ

Паметно и безбедно користим интернет

- Умерена употреба дигиталних уређаја.
- Правилно седење за рачунаром и прављење чешћих пауза за време рада.
- Комуникација на интернету само са особама које познајемо у стварном животу.
- У случају узнемиравња, вређања, уцењивања или прећења путем интернета обавестити родитеље, старатеље, наставнике или позвати број 19833.

Попуни укрштеницу.

Водоравно

3. Шта људи удишу да би живели?
4. Све што се једном објави на интернету – слика, коментар, видео – остаје тамо...
6. Најважнија заједница у којој човек живи је...
7. Који орган први осети умор при дугом гледању у екран?
9. Прекомерна употреба интернета утиче на...
10. Шта се током пубертета може појавити на кожи?
11. У пубертету често се знојимо и коса нам постаје...
12. Како се називају бића која дишу, расту, хране се и умиру?
13. Како се зове период у животу када настају промене у физичком и полном сазревању?

Усправно

1. Какву храну треба да једемо да бисмо сачували здравље?
2. Не иди на састанак на интернету ако ниси обавестио/обавестила...
5. Како се назива интернет простор који не постоји у стварности?
7. Не шаљи поруке, фотографије, видео- клипове и остале садржаје непознатим...
8. Како се назива промена изгледа и понашања током одрастања?

Решења

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Проучавање прошлости и живот наших предака у далекој прошлости

1. 1 до 2 века и 1 миленијум 2. Од 801. до 900. године 3. 1001-2000
4. Историја 5. Сваки историјски догађај има: узрок, повод, ток и последице.
6. Т, Т, Н, Н 7. Јужне Словене, Западне Словене и Источне Словене 8.
Живели су у племенима на челу са племенским старешином, а одлуке су доносили на племенским скупштинама. Живели су у насеобинама, у колибама које су биле удаљене једна од друге. Гајили су јечам, просо, раж и овас. Од староседеоца су научили неке нове вештине и почели да се баве занатима, да праве чамце, оруђе за рад и посуђе.
9. 2, 1, 3 10. Бугари, Срби, Македонци, Црногорци, Бошњаци, Хрвати, Словенци
11. Србија – Рашка и Босна, Травунија, Паганија, Захумље, Дукља или Зета 12. 9. век
13. в) 14. Византија 15. Тако што траже одговоре на питања када, где, зашто и како су се одиграли догађаји у прошлости и ко је у њима учествовао. Да би то сазнали проучавају усмене, писане и материјалне историјске изворе.

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Србија за време Немањића

1. б) Стефан Немања 2. Стефан Немањић 3. б), в), г), д)
4. Студеница – Стефан Немања; Жича – Стефан Првовенчани; Грачаница – краљ Милутин 5. Н, Т, Т, Н 6. б) 14. в.

8.

Члан династије Немањића	титула
Стефан Немања	велики жупан
Стефан Првовенчани	краљ
Свети Сава	први српски архиепископ
Душан Силни	цар

9. После смрти оца, Урош Нејаки, син Душана Силног, није успео да влада великом територијом коју су преузели моћни великаши, па се царство распало на више мањих области. 10. Живели су у утврђењима. Бавили су се ратовањем, трговином и занатством. Облачили су скупоцена одела и јели разноврсну храну. 11. Бавили су се земљорадњом и сточарством, гајили су воће и житарице.

ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ: Далека прошлост моје земље

1. историја, историчари 2. нпр: б) споменик; в) фотографија 3. Карпати, 7. веку 4. г) Рашка 5. Свети Сава – Осамостаљује цркву; Стефан Немања – Са сином подиже Хиландар и Ђурђеове ступове; Стефан Првовенчани – Постаје први краљ; Душан Силни – Доноси Законик 6. владари, властелини, свештеници

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Србија и живот српског народа под турском влашћу

1. б) Крушевац 2. година – 1371. век – 14. 3. Деспот Стефан Лазаревић – Београд, Ђурађ Бранковић – Смедерево 4. Територија којом је владао кнез Лазар Хребељановић обухватала је пределе око Велике, Западне и Јужне Мораве. 5. Н, Т, Н 6. 1459.
7. харач → порез који су плаћали мушки становници; данак у крви → одвођење здраве мушке деце у Турску и превођење у ислам; кулук → присиљан рад; зулум → насиље и неправда; јаничари → најбољи турски војници
8. Хајдуци су били изузетно храбри људи који су се организовали у чете чији је вођа био харамбаша. Одлазили су у пролеће у шуме, а зими се скривали код својих пријатеља – јатака. 9. Прва велика сеоба Срба одиграла се у 17. веку. Патријарх Арсеније III Чарнојевић повео је народ на север, унутар граница Аустријског царства. Тада су се Срби населили на територију данашње: Мађарске, Хрватске и Војводине.
10. Косовски бој догодио се јуна 1389. године. Бориле су се српска и турска војска. Српску војску предводио је Лазар Хребељановић. Турску војску предводио је султан Мурат. 11. црква и патријарси 12. а) настанак династије Немањић – 12. век, б) крај династије Немањић – 14. век, в) Велика сеоба Срба – 17. век, г) пад деспотовине – 15. век 13. данак у крви

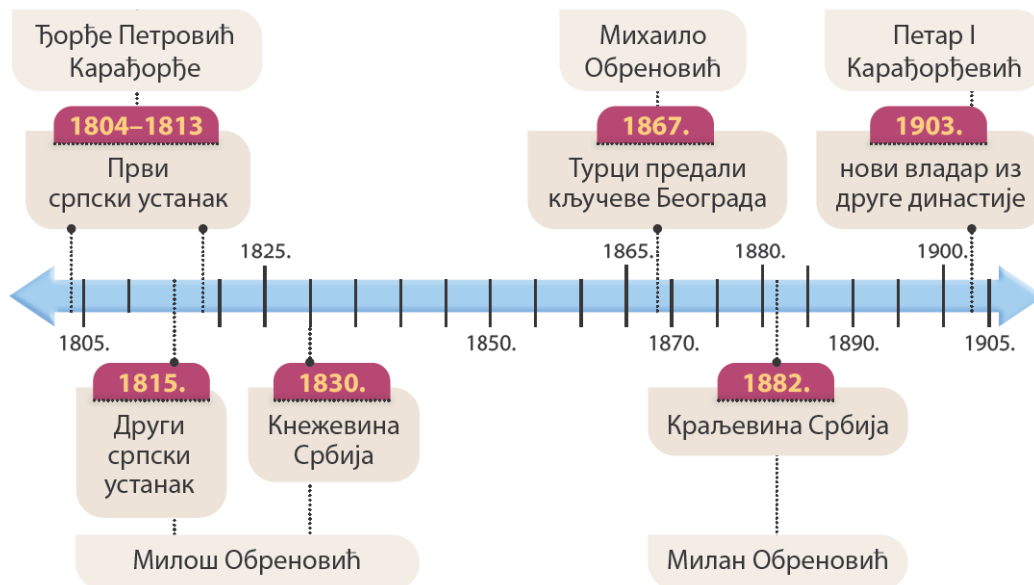
УТВРДИ ЗНАЊЕ: Први и Други српски устанак

1. б) Сеча кнезова 2. 1815, Таково, Милош Обреновић → Други српски устанак; Ђорђе Петровић, 1804, Орашац → Први српски устанак 3. Битка на Дубљу; Битка на Мишару; Битка на Чегру; Битка на Љубићу; Битка на Иванковцу
4. Милош Обреновић, Доситеј Обрадовић, Карађорђе 5. Т, Н, Т, Н 6. Орашцу, Ђорђе Петровић, 1815. Милош Обреновић, 1835.
7.
1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817.
8. Оснивају се школе, болнице, штампају се књиге. 9. слом Првог српског устанка; Други српски устанак; Србија постаје кнежевина; доношење Сретењског устава

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава

1. Кључеве града Београда од паше је преузео кнез Михаило Обреновић 1867. године на Калемегдану. Осим Београда, слободни су били градови Шабац, Соко, Кладово, Смедерево и Ужице. 2. НЕ, НЕ, ДА, ДА 3. Милан Обреновић
4. 2 Србији призната независност. 3 Убиство Александра Обреновића. 1 Убиство кнеза Михаила. 5. Србија постаје поново краљевина. Усвојен је Закон о грбу, национална химна постаје „Боже правде“, а образовање за децу постаје обавезно.
6. а) краљ Петар I Карађорђевић, б) Чика Пера, Ослободилац

7.

ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ: Србија под турском влашћу

1. Велику сеобу Срба 1690. године предводио је **патријарх Арсеније III Чарнојевић**, а Срби су се након тога населили на територији **Мађарске, Хрватске и Војводине**.

2. б) Хајдуци су били српски јунаци који су се борили против Турака и штитили народ.

3. Обичај одвођења немуслиманске здраве мушке деце у Турску како би постали најбољи војници. **4.** Крагујевац, Београд **5.** б) Сеча кнезова

6.	догађај	Први српски устанак	Други српски устанак
	година кад је подигнут	1804.	1815.
	место где је подигнут	Орашац	Таково
	име вође	Ђорђе Петровић Карађорђе	Милош Обреновић

7. 2 Битка на Дубљу; 1 Битка на Мишару; 1 Битка на Иванковцу; 2 Битка на Љубићу;

1 Битка на Чегру **8.** **Т, Н, Т** **9.** Ђорђе Петровић Карађорђе, кнез Милош Обреновић

10. 5 краљ Милан Обреновић; 3 кнез Лазар Хребељановић; 2 цар Душан; 1 Стефан Првовенчани; 6 краљ Петар I; 4 Карађорђе

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Први светски рат

1. Узрок почетка Првог светског рата је тежња великих сила за проширењем територије и стварање новог светског поретка. **2.** Повод за почетак Првог светског рата био је атентат на аустроугарског престолонаследника **Франца Фердинанда** у Сарајеву **1914. године** на ког је пуцао **Гаврило Принцип**. **3.** **ДА, НЕ, НЕ**

4. Колубарска битка – Живојин Мишић; Церска битка – Степа Степановић

5.	1912.	1913.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.

6. Због великог броја жртава које су страдале услед тешке зиме, напора и болести.

7. Србија, Аустроугарска, Русија, Турска, Италија, Француска, Велика Британија, Сједињене Америчке Државе, Немачка, Румунија, Бугарска

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Стварање Југославије и Други светски рат

1. назив државе: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевина Југославија;
2. Други светски рат је почео нападом **Немачке** на **Пољску** 1939. године. У Краљевини Југославији Други светски рат је почео немачким **бомбардовањем** Београда 6. априла 1941. године.
3. г) 6 година.
4. Напад Немачке на Пољску 1939. године.
5.

1938.	1939.	1940.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.
6. **Н, Т, Н, Т**
7. Бомбардовање Београда.
8. Петар II Карађорђевић
9. Драгољуб Дража Михаиловић – четнички покрет; Јосип Броз Тито – партизански покрет
10. Битка на Козари, Битка на Неретви, Битка на Сутјесци

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Нова Југославија, њен распад и настанак нових држава

1. Србија је ушла у **Други** светски рат априла **1941.** године као део Краљевине **Југославије** на чијем челу је био малолетни краљ **Петар II Карађорђевић**. После великих страдања народа целе **Југославије** у рату, формирана је нова држава на чијем челу више није био **краљ**, већ председник.
2. Након Другог светског рата настаје нова држава **ФНРЈ** која касније мења име у **СФРЈ**. Све до смрти, **1980.** године, њен председник је био **Јосип Броз Тито**.
3. Организоване су бројне радне акције којима се прикључило становништво. Изграђене саобраћајнице. Отвара се све више фабрика. Пољопривредна производња је била олакшана употребом механизације – трактора и комбајна.
4. потрага за послом
5. Северна Македонија, Босна и Херцеговина, Словенија, Црна Гора, Хрватска, Србија
6. Савезна Република Југославија
7. 2003.
8. г) Србија постаје поново независна држава 2006. године.
9. 1999. године
10. Распад СФРЈ – 1991–1992. НАТО бомбардовање СРЈ – 1999, Независност Србије – 2006, Осамостаљивање република СФРЈ 1991–1992.
11. 1. Краљевина Југославија; 2. Федеративна Народна Република Југославија; 3. Социјалистичка Федеративна Република Југославија; 4. Савезна Република Југославија; 5. Државна заједница Србија и Црна Гора; 6. Република Србија

ПРОВЕРИ ЗНАЊЕ: Светски ратови и распад Југославије

1. У првој половини 20. века.
1. Аустроугарска, Турска, Немачка и Бугарска.
3. ✓ ✗ ✓ ✓
4. регент Александар I Карађорђевић
5. Степа Степановић – Церска битка; Живојин Мишић – Колубарска битка
6. Српска војска се након преласка преко **албанских** планина и опоравка на острвима **Видо** и **Крф** прикључује француској и енглеској војсци на **Солунском фронту**.
7. **НЕ, ДА, ДА, ДА**
8. Италија
9. четнички покрет, партизански покрет
10. Битка на Неретви; Битка на Козари
11. Први светски рат

1912.	1913.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.

Други светски рат

1938.	1939.	1940.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.

12.

држава

година настанка

Савезна Република Југославија

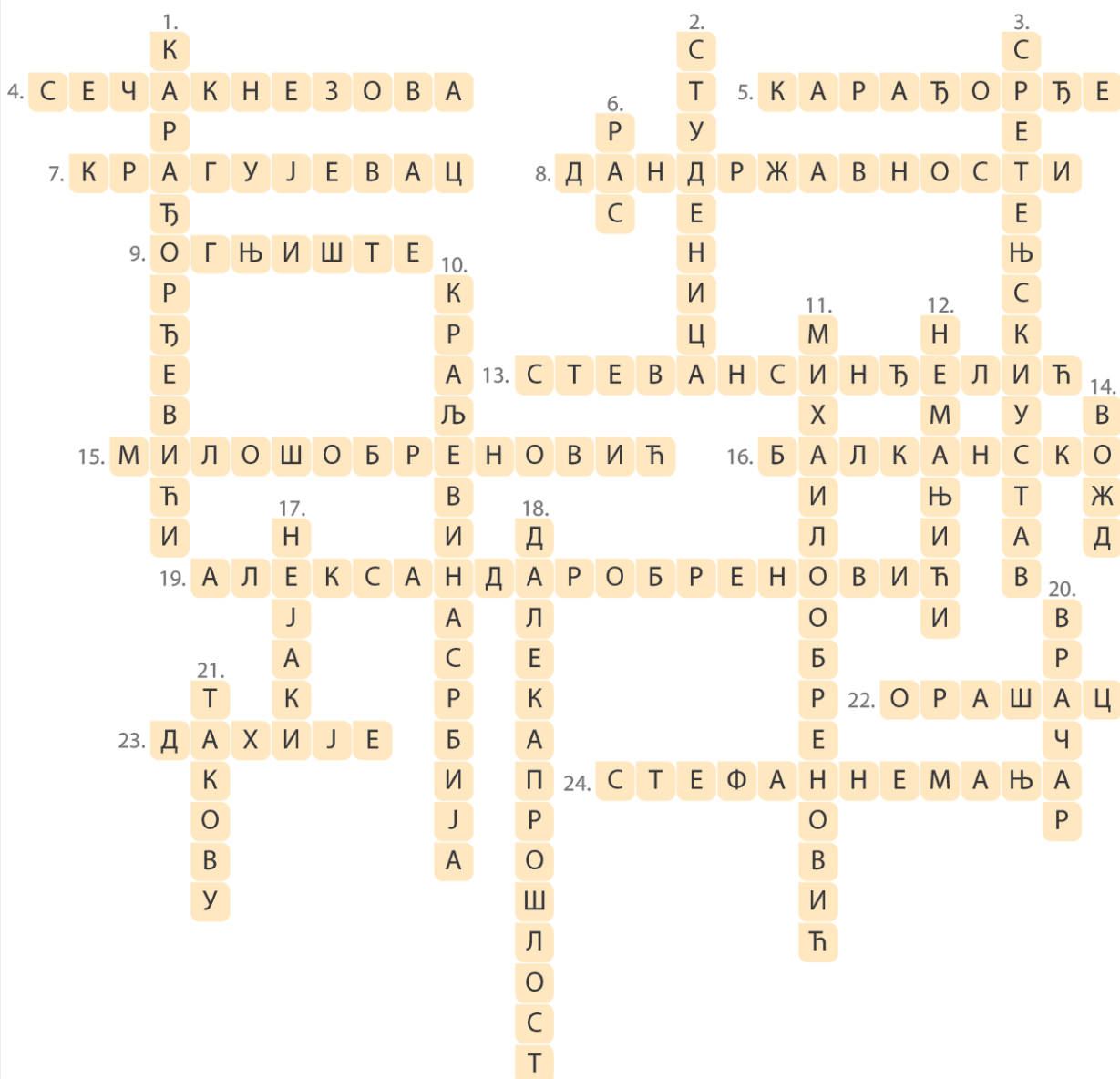
1992.

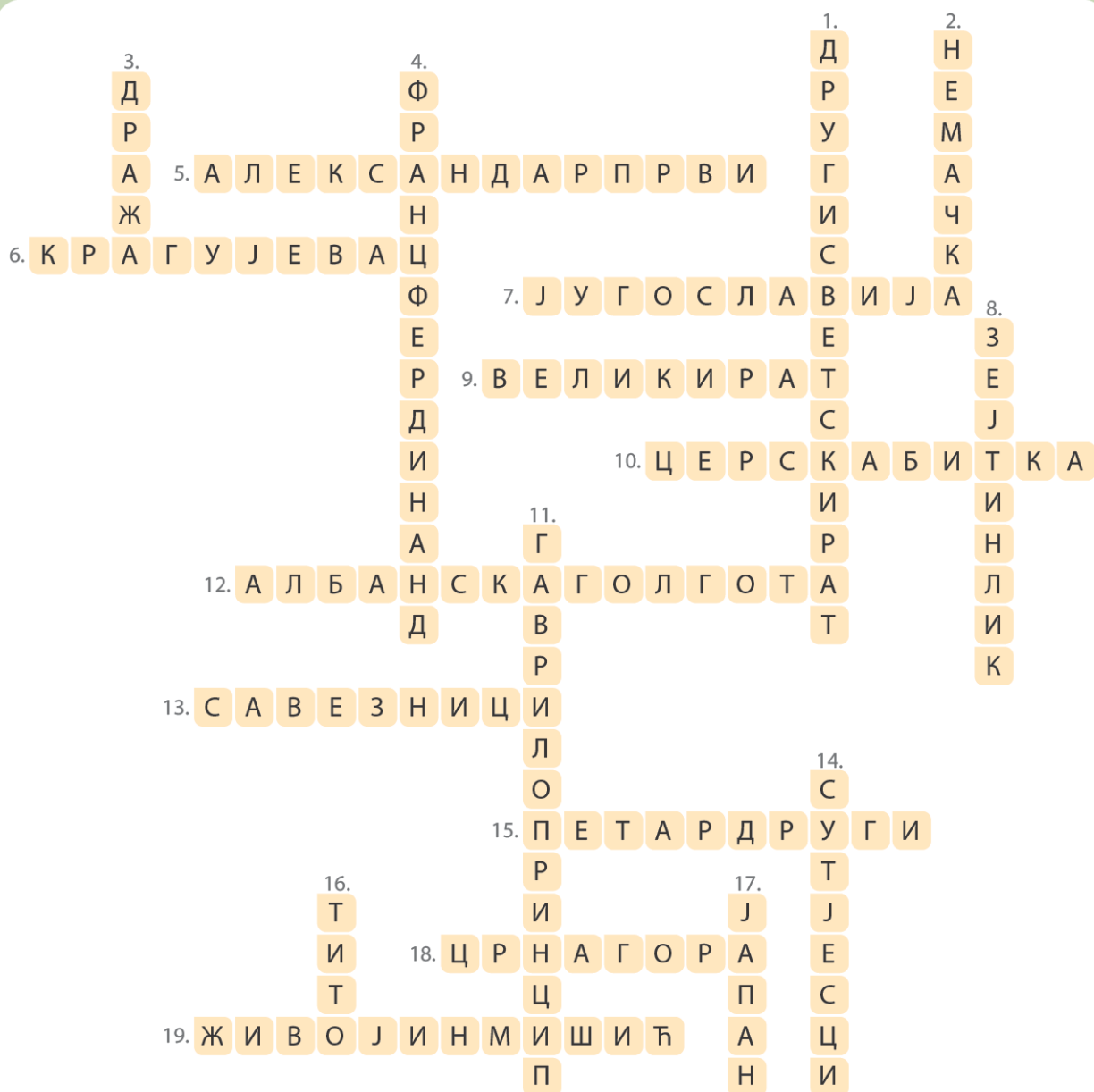
Државна заједница Србија и Црна Гора

2003.

13. 2006.

Решења укрштеница.

УТВРДИ ЗНАЊЕ: Човек – природно, друштвено и свесно биће и пубертет

1. Три заједничке особине свих живих бића – било шта од наведеног:

раст и развој, дисање, исхрана, остављање потомства, старење, умирање **2.** Кажемо да је човек друштвено биће јер воли да буде у друштву других људи, живи са њима, сарађује и помаже. **3.** а) **Н**; б) **Н**; в) **Т**; г) **Т** **4.** Раст и развој – Промене у физичком изгледу; Остављање потомства – Стварање новог живота; Исхрана – Добијање енергије из хране.

5.

Промене у пубертету	
Тело	осећања
раст	нагла љутња
појављују се длаке	стидљивост
избијају бубуљице	заљубљеност

6.

б), в), г)

7.

Ако имам неке недоумице у вези са пубертетом, треба да се обратим родитељима, учитељу/учитељици, школском психологу или лекару.

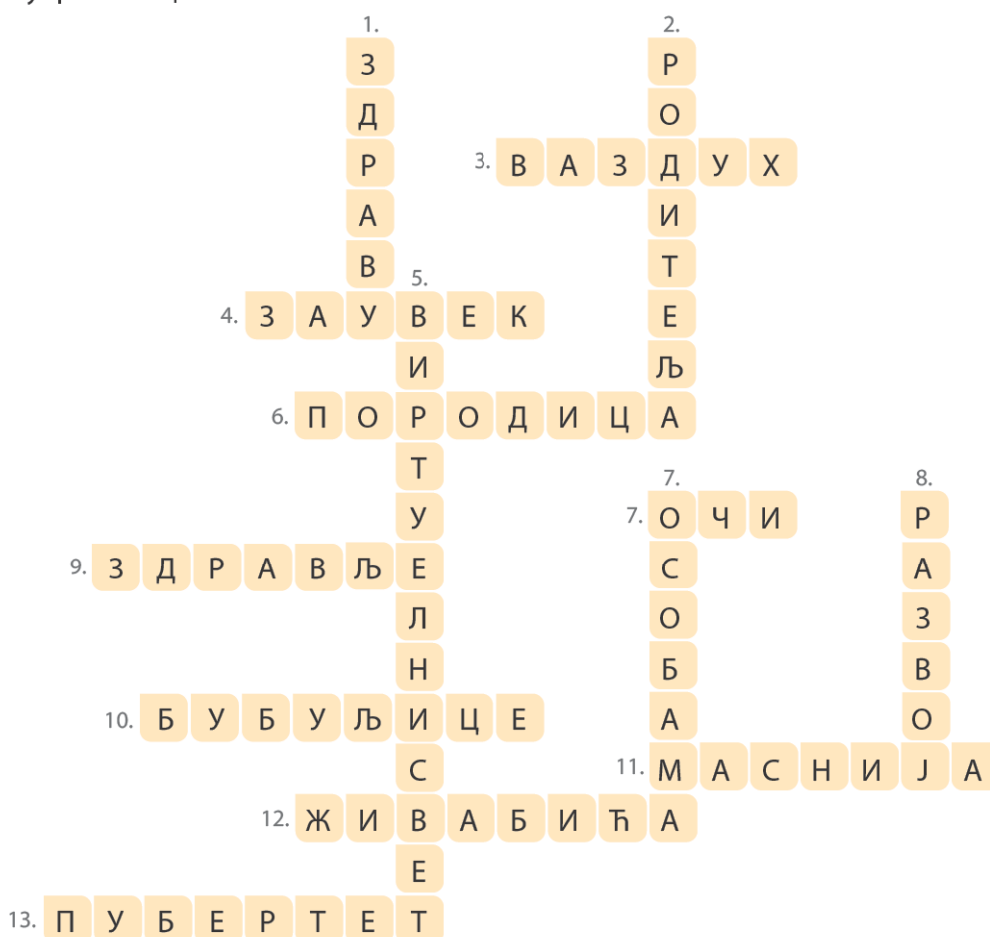
УТВРДИ ЗНАЊЕ: Паметно и безбедно користим интернет

1. в) заувек 2. учили, тражили информације, цртали, слушали музику
3. ☒ Користим интернет у присуству родитеља. ☒ Не шаљем своје податке.
☒ Питам родитеље пре него што нешто поделим. 4. в) Покажеш поруку одраслој особи.
5. а) **H**; б) **H**; в) **T**

6.	Активност	Корисно / штетно
	Читање лектуре на таблету.	КОРИСНО
	Разговор са особама које не познајемо на интернету.	ШТЕТНО
	Игре у природи.	КОРИСНО
	Гледање у екран четири сата.	ШТЕТНО

- 7.** Захваљујући интернету можемо да се информишемо, дружимо, играмо, много тога научимо, али он може бити и штетан ако му посвећујемо сувише времена и ако комуницирамо са непознатим људима.

Решење укрштенице.

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 20 horizontal blue lines spaced evenly across the page, typical of notebook paper. The lines are thin and light blue, set against a plain white background. There are no margins, text, or other markings on the page.